

# RIIGIKOGU

3. istungjärk.

Protokoll nr. 40 (1)

1921. aastal.

**Sisu:** 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Teadaanne Riigikogu liigete puudumiste kohta koosolekuilt maikuus. — 3. Juhatuse teadaanne komisjonidesse antud seaduste kohta. — 4. Teadaanne Wab. Wal. poolt wabariigi walitsemise ajutise korra § 12-a põhjal wastuwõetud seaduste kohta. — 5. Põllutööministri wastus E.I.S.T.P. Rk. rühma küsimise peale söödisolewate maade kohta. — 6. Põllutööministri wastus Riigikogu liigete J. Jans'i ja L. Johanson'i küsimise peale põllutööministri-le Luunja mõisa tööliste ülesütlemise asjus. — 7. Põllutööministri wastus E.I.S.T.P. Rk. rühma küsimise peale Luunja ja Tammistu mõisade asjus. — 8. Põllutööministri wastus E.I.S.T.P. Rk. rühma küsimise peale Polli mõisamaade jagamise asjus. — 9. Juhatuse teadaanne Wab. Wal. wastuse päewakorrast wäljajätmise kohta M. Martna küsimise peale statistika osakondade tööde awaldamise asjus. — 10. Läbirääkimised siseministri seletuste puhul arupärimiste peale noorproletaarlaste ühingu sulgumise asjus. Riigikogu Kom. Tööliisterühma liigete J. Allikso, J. Wanja, J. Soansi ja J. Santa isiku ja kodukolde puutumatusse rikkumise ja sama rühma läbiotsimise asjus, koosolekute ja streikide keelu kohta ja Tall. linnawolik. Kom. Tööliisterühma ja Tallinna ametiühisuste kesknõuk. juhatus arreteerimise kohta ning ülemineku-wormeli wastuwõtmine. — 11. Põllutööministri wastus E. S-d. T. P. Rk. rühma arupärimise peale Keila mõisa maa, weski ja elektriwabriku wäljarentimise asjus. — 12. Läbirääkimised ja ülemineku-wormeli wastuwõtmine põllutööministri seletuste puhul. — 13. Sõjaministri wastus A. Anderkopp'i, T. Kalbus'e ja A. Schulbach'i arupärimise peale sõjawäe korteriolude ja selle rahuldamisest tekkiwa omawoli kohta. — 14. Põllutööministri wastus E. I. S. T. P. Rk. rühma arupärimise peale põllutööliste masselise ülesütlemise puhul. — 15. Läbirääkimised ja ülemineku-wormeli wastuwõtmine põllutööministri seletuste puhul. — 16. Põllutööministri wastus E. I. S. T. P. Rk. rühma arupärimise peale Tartumaa riigimaade-ülema Ehrlich'i tegewuse kohta. — 17. Koosoleku lõpetamine. — 18. Järgmise koosoleku aja ja päewakorra kindlaksmääramine.

## Riigikogu koosolek 12. juulil 1921. a. kell 5 p.l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 65 Riigikogu liiget.  
Koosolekut juhatab esimees **O. Strand-**  
**man.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Berg-**  
**man.**

Walitsuse lauas: siseminister **K. Ein-**  
**bund**, põllutööminister **B. Rostfeldt**, raha-  
minister **G. Westel**, tööstus-kaubandus-  
minister **J. Kukk**, kohtuminister **J. Reich-**  
**man.**

Koosolek algab kell 5,15 min.

**1. Päewakorra Juhataja O. Strand-**  
**täiendamine. man:** Awan Riigikogu  
koosoleku. Täna Riigi-  
kogu koosoleku päewakord on Riigikogu  
liigetele kätte saadetud, kuid temas on üks  
puudus: nimelt on juhatus poolt päewa-  
korda 15. punktina wõetud: „Kommunist-  
lise Tööliisterühma arupärimine Wabariigi  
Walitsuselt Tallinna ametiühisuste kesk-  
nõukogu poolt rahwuswahelisele ametiühi-  
suste kongressile Moskwasse saadikuks  
walitud tööliste Kaew'u arreteerimise kohta  
kaitsepolitsei poolt.“ Kas soowib keegi  
päewakorra kohta ettepanekuid teha? Et-  
tepanekuid ei tehta, sellega loen ma  
päewakorra wastuwõetuks. Kõi-

ge pealt palun sekretääri Riigikogu liigete  
puudumisi koosolekuilt maikuus ette lu-  
geda.

**2. Teadaanne Sekretäär J. Berg-**  
**Riigikogu lii- man (loeb):** Maikuus on  
**gete puudu- puudunud Riigikogu koos-**  
**miste kohta olekuilt:**  
**koosolekuilt**  
**maikuus.** Amberg, O. on puudu-  
nud teatamata 1 koosolekult.

Arro, Chr. on puudu-  
nud isiklistel põhjustel 4 koosolekult.

Ast, K. on puudunud teatamata 1 koos-  
olekult.

Bachman, A. on puudunud teatamata  
5 koosolekult.

Baars, K. on puudunud teatamata 7  
koosolekult.

Bergman, J. on puudunud isiklistel põh-  
justel 1 koosolekult.

Birk, A. on puudunud isiklistel põh-  
justel 2 koosolekult.

Bock, M. on puudunud teatamata 2  
koosolekult.

Ehrlich, A. on puudunud perekondlistel  
põhjustel 6 koosolekult.

Ernits, W. on puudunud haiguse pärast  
1 koosolekult.

Freiberg, K. on puudunud haiguse pä-  
rast 2 koosolekult.

Grigorjew, W. on puudunud isiklistel  
põhjustel 1 koosolekult.

Haus, M. on puudunud teatamata 4 koosolekult.

Jans, J. on puudunud isiklistel põhjustel 6 koosolekult.

Jonas, E. on puudunud omawal. esit. k. lk. k. täitm. 3 koosolekult.

Jonas, E. on puudunud teatamata 1 koosolekult.

Järwe, J. on puudunud teatamata 5 koosolekult.

Kaar, A. on puudunud isiklistel põhjustel 7 koosolekult.

Kallas, A. on puudunud teatamata 7 koosolekult.

Koemets, K. on puudunud teatamata 7 koosolekult.

Kukk, J. on puudunud teatamata 2 koosolekult.

Lattik, J. on puudunud isiklistel põhjustel 3 koosolekult.

Lattik, J. on puudunud teatamata 1 koosolekult.

Lilienblatt, A. on puudunud teatamata 2 koosolekult.

Liiwak, E. on puudunud teatamata 1 koosolekult.

Luiga, J. on puudunud teatamata 1 koosolekult.

Maaker, W. on puudunud omawal. esit. k. lk. k. täitm. 2 koosolekult.

Meerits, J. on puudunud teatamata 3 koosolekult.

Märtson, J. on puudunud teatamata 1 koosolekult.

Oinas, A. on puudunud teatamata 1 koosolekult.

Olesk, L. on puudunud teatamata 7 koosolekult.

Parik, J. on puudunud teatamata 1 koosolekult.

Pezold, W. on puudunud haiguse pärast 3 koosolekult.

Pool, T. on puudunud teatamata 4 koosolekult.

Puusepp, F. on puudunud teatamata 7 koosolekult.

Pärilin, O. on puudunud teatamata 4 koosolekult.

Päts, K. on puudunud teatamata 4 koosolekult.

Saar, A. on puudunud teatamata 7 koosolekult.

Saul, J. on puudunud teatamata 2 koosolekult.

Semm, J. on puudunud teatamata 2 koosolekult.

Sorokin, A. on puudunud teatamata 3 koosolekult.

Suit, F. on puudunud teatamata 7 koosolekult.

Tamm, G. on puudunud haiguse pärast 7 koosolekult.

Tõnisson, J. on puudunud teatamata 5 koosolekult.

Uuesson, A. on puudunud teatamata 3 koosolekult.

Uluots, J. on puudunud teatamata 6 koosolekult.

Weiler, A. on puudunud teatamata 7 koosolekult.

**3. Juhatuseteada- Juhataja O. anne komisjoni- Strandman: Pal- desse antud sea- lun herra sekretääri- duseeln. kohta. seaduseelnõud ette-**

otsuse põhjal komisjonidesse on antud ja milledest ärakirjad Riigikogu liigetele on kätte jagatud.

Sekretäär J. Bergman: „Seadus Wabariigi Walitsuse poolt wabariigi walitsemise aj. korra § 12-a põhjal maksam pandud riigi raudteeteenijate palkade määruse § 8 muutmise kohta“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Seaduseelnõu üleilmilise postiliidu konventsioonidega ja rahvuswahelise telegraafi konventsioonidega ühinemise kohta“ — Wabariigi Walitsuse ettepanek — antud wälisasjade komisjoni.

„Seaduseelnõu riigi kaitsewägedesse puutu wate sõjawäe seadluste ja määruste wäljaandmise korra kohta, põhiseaduse § 81 põhjal“ — Wabariigi Walitsuse ettepanek — antud riigikaitse komisjoni.

„Seaduseelnõu nende Eesti sõjawäelaste maaga warustamise kohta, kellel wabadus-sõjas iseäralised teenused on“ — Wabariigi Walitsuse ettepanek — antud riigikaitse komisjoni.

„Wabariigi Walitsuse ettepanek täiendada riigikantselai 1921 a. eelarwet riigi majandusnõukogu eelarwega Mrk. 38.760 suuruses“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Seaduseelnõu õpetajate seminaaride kohta“ — Wabariigi Walitsuse ettepanek — antud hariduskomisjoni.

**4. Teadaanne Wabariigi Walitsuse poolt wab. walitsemise ajutise korra § 12-a põhjal wastuwõetud seaduste ja määruste kohta.**

Juhataja O. Strandman: Palun sekretääri Riigikogule ette kanda, missugused seadused ja määrused on Wabariigi Walitsus § 12-a põhjal maks-

ma pannud ühes tähendusega, missugustesse komisjonidesse nemad juhatuse poolt antud.

**Sekretäär J. Bergman:** „Seadus kohtunikkude, prokuratuuri ja kohtuministeeriumi kodifikatsiooni osakonna ametnikkude palga kohta“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Seadus välisvaluuta sisseveo kohta“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Määrus Asutawa Kogu seadusandliku delegatsiooni poolt 5. märtsil 1920 a. wastuõtetud määruse maakonna- ja linnakoolinõunikkude kohta §§ 5, 6 ja 7 muutmiseks“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Seadus Wene walitsuse poolt kinnitatud aktsiapankade kohalikkude osakondade likvideerimise kohta“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Seadus piirituse ja wiinamüügi seaduse muutmise ja täiendamise kohta“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Seadus rahwawäelaste ja nende perekondade pensiooni-seaduse täiendamise kohta“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Määrus a/s „Volta“ 15.000.000 margalise laenu kindlustamise kohta“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Määrus põllutööministeeriumile metsade peawalitsuse alal erakorralise eelkrediidi kohta“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Seadus Tartu sadama raudteeharu ehitamise kohta“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Seadus maade wõrandamise kohta Tartu sadama raudteeharu ehitamiseks“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Määrus haridusministeeriumile nelja miljoni margas suuruse krediidi lubamise kohta Tallinna poeglase gümnaasiumi maneeshi-hoone kordaseadmise kuludeks“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Määrus Rein Wilms'ile tasuta hooneehitamiseks tarwisminewa ehitusmaterjaali andmise kohta“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Seadus tolliseadustiku täiendamise ja muutmise kohta“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Määrus teedeministeeriumile Narwa raudteesilla ehitamiseks 30.000.000 margalise krediidi määramise kohta“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Saaremaa raudtee-ehitamise seadus“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Seadus toitusministeeriumi likwideeri-

mise kohta“ — antud üleüldisesse komisjoni.

„Seadus piirituse ja alkoholiliste jookide sisse- ja läbiweo kohta“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

„Määrus Petserimaa ja Narooa taguse wabariigi kodanikkudele ehitusmaterjaali andmise kohta riigi- ja hoolekande all olevatest metsadest“ — antud maaseaduse komisjoni.

„Määrus 6. juuni 1910 a. seaduse liikumata waranduste maksu kohta linnades ja alewites“ — antud rahaasjanduse komisjoni.

**5. Põllutööministri Põllutööminister B. Rost-P. Riigikogu rühma feldt:** Lugupeetud küsimise peale söödisolewate maade kohta.

Küsimine on sisse antud E. I. S. T. P. Riigikogu rühma poolt ja käib järgmiselt:

„Wiimastel aastatel on hakatud mõisades ja taludes põllumaid sööti jätma, kuna samal ajal hulgaliselt rentnikka, popse, saunikuid ja isegi põllutöölisi lahti lastakse, mille tagajärjel põlluharijad oma inventaari ära peawad häwitama ja tööta põllutöölise hulk järjest suureneb, kuna kõigis neis kohtades, kus maad sööti on jäetud, tarwilisel määral inimesi oleks leidunud, kes oleks tahtnud ja wõinud kõik need maad üles harida. Nii ei ole siis maade söötijätmise põhjuseks nähtawasti mitte tööjõu puudus, waid mingisugused teised asjaolud, mis peaaesjalikult näiwad sihitud olewat rentnikkude ja põllutöölise wastu, nagu ka kohtadelt saadud andmed tõendawad.

E. I. S. T. P. Riigikogu rühmal käepärast olewate andmete järele oli 10 wallas ja 13 mõisas kokku ligi 2.000 tiinu maad läinud aastal söödis, sellest suurem osa juba 2—9 aastat. Kui silmas pidada, et teisteski waldades ja mõisades lugu üleüldiselt palju parem ei ole, siis on selge, et läinud aastal suur hulk põllumaad söödis oli ja wististe tänawu suwel samuti sööti wõib jääda ning wististe jääbki.

Eeltoodud asjaolusid silmas pidades palume Wabariigi Walitsuselt wastust järgmiste küsimiste peale:

1. Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et läinud suwel, kui ka eelmistel aastatel on suur hulk põllumaad söödis olnud?

2. Kui suur oli läinud aastal söödis olnud maa hulk?

3. Mis mõtleb Wabariigi Walitsus teha, et põllumaad käesolewal suwel enam sööti ei jääks?

Esimese küsimise peale, kas on Wabariigi Walitsusel teada, et läinud suwel, kui ka eelmistel aastatel on hulk maid söödis olnud, tuleks wastata, et Wabariigi Walitsusel teada on, et osa põllumaadest läinud aastal, eelmistel aastatel ja ka käesolewal aastal söödis oli. Kui suur see hulk oli, näitawad järgmised andmed. Mul on andmed minewa ja üleminewa aasta kohta; 1919 a. oli söödis umbes 80.000 tiinu, mis annab umbes 10% kogu meie põllupinnast. 1919 a. kohta on kahjuks raske teada saada, kui suur % sellest wäike-, ning kui suur % suur-põllupidamiste peale langeb; 1920 aasta kohta on ka selle üle üksikasjalised teated olemas: üleüldse oli 1920 aastal söödis umbes 55.000 tiinu, sellest suur-majapidamistes 6.300 tiinu ja wäike-majapidamistes umbes 48.800 tiinu. Tähendab, et 1920 aastal kõigest põllupinnast umbes 6,8% söödis oli, ning see on märksa vähem, kui eelmisel aastal. Wahe läheb veel suuremaks, kui wõrrelda söödis seiswa maa protsenti suur- ja wäike-majapidamistes 1920 aastal; esimestes oli see protsent 1,2, kuna wäike-majapidamiste peale 5,6% langes. On ka arusaadaw, et wäike-majapidamistes söödis seiswa maa protsent suurem oli, sest nende hulka käisid ka uued asunikud, kes esimese aasta jooksul ei suutnud nii kaugele saada, et kõik oma maa oleksid wõinud üles harida; kuid ka siin on edenemist märgata: nimelt oli asunikudel antud maast 1920 aastal söödis 11%, 1919 aastal aga 13%. Neid andmeid kokku wõttes wõib konstateerida, et asjaolud 1920 aastal eelmisest aastast paremad olid, sest 1919 aastal oli kõigist põllupinnast umbes 10% protsenti söödis, kuna 1920 aastal see arw 6,8% peale langes. Üheks maa söödisoleku põhjuseks wõiks ka seda pidada, et 1919 aastal wäga palju tegelikka põllumehi sõjas kinni oli ja oma maa peal tööd ei saanud teha.

Kolmanda küsimise kohta: mis mõtleb walitsus teha, et käesolewal suwel enam maa sööti ei jääks, on mul järgmist seletada: enne, kui selle küsimise peale wastata, tuleks uurida, missugused põhjused on maa söötijäämise juures mõõduandwad olnud. Kui meie selles selgusele oleme jõudnud, siis teame neid põhjusi kõrvaldada. Põhjused on siin mitmesugused; esimene neist wõiks olla wiljaseemne puudus, teiseks põllutööriistade ja wäetisainete puudus, kolmas — tööjõu puudus.

Neist on wiimane — tööjõu puudus nimelt — sarnane, et seda kõige keerulisemaks peetakse. See on mingisugune tööliste ja põllupidajate tükikusimus, nii et sellest peale alan. On olemas arwamine, et maapidajate poolt mingisugused organisatsioonid põllumeeste keskele on asutatud, kes sihikindlalt maa söötijäämiseks kihutus-tööd teewad, et sellega mingisugust otsarbet kätte saada. Mina arwan, et seesugust wandeseltsi meil Eestis küll ei ole ja just küsijate õnneks. Sest kui meie peremehed ja talumehed tõesti niikaugelt organiseeritud oleksid, et seesugune korraldus läbi läheks, siis oleks meil siin kõrges kogus palju vähem isesotsialiste, kui neid siin praegu on. Sellepärast arwan mina, et eelnimetatud arwamisel enam-wähem tõe põhjused. Wõtame teised põhjused: wiljaseemne, põllutööriistade ja wäetisainete puudus on tihti põhjust annud maa söötijäämiseks, nimelt 1919 aastal, sest 1920 aastal ei olnud märgata wiljaseemne puudust; ennem wast puudusid wäetisained, peaaegalikult kunstpõllurammu. Siis mõjus veel see asjaolu, et meil põllutöömasinad sõjaajal olid ära kulunud ja põllupidajad 1920 aastal ei jõudnud uusi muretseda. Mina arwan, et need põhjused küllalt wõisid kaasa mõjuda maa söötijäämiseks, nendest nimelt wäetisainete puudus kõige pealt, sest paljud põllupidajad olid arwamisel, et parem vähem maad hästi wäetada; kui ümberpöörduks. Mis puutub tööliste puudusesse, siis olen ma hra Piiskari ja teiste küsijatega ühel arwamisel, et vähemalt minewal aastal suurt töölistepuudust olla ei wõinud. Seekord olid sõdurid juba tagasi ja tööjõu pärast oleks wõinud küll läbi saada. Kahjuks ei ole aga küsijad selle peale mõtelnud, et ainult inimese tööjõuga on raske põldu üles harida ja et seda ilma hobusteta teha ei saa. Kui meie aga hobuse tööjõu wõtame, siis leiame, et siin on peapõhjus, mis pärast maa sööti jäi. Ma wotan nüüd hobuste arwu Eestis 1916 aastal ja minewal aastal ja wõrdlen neid arwusi. Siis leiame meie, et 1916 aastal oli hobuste arw Eestis 140.000, minewal, 1920 aastal oli aga hobuste arw Eestis wähenenud 125.000 peale, tähendab hobuste arw oli selle aja jooksul wähenenud 12% wõrra. Söödis põldude arw oli aga samal ajal wähenenud 6,8% wõrra, tähendab, et hobuste tööjõudu minewal aastal rohkem ära kasutati kui 1916 aastal: 1916 aastal olid aga juba rekwisitsioonid olnud, nii et hobuste arw juba pidi vähem olema kui enne sõda, vähem

normaal arwust. Kui nüüd siia juure weel lisada, et toiduainete wähesuse tõttu loomad wähem toitu said, kui enne sõda, siis jõuame otsusele, et hobuste ülekohut on tehtud ja nemad tööga walmis saada ei wõinud. Seda kõik kokku wõttes, tuleks ma otsusele, et põllumaa söötijätmine on peaaesjalikult sellega ära seletataw, et hobuse tööjõu puudus 1920 aastal edasi kestis ja siia kaasa mõjusid seemne, põllutööriistade ja wäetisainete puudus. Mina arwan, et mingisuguseid teisi asjaolusid siin ei olnud. Tuleb muidugi seda arwesse wõtta, et söödisolew põld on sõjaaja tagajärjel tekkinud, nagu kõik mitternormaalsed nähtused meie elus. Kui nüüd küsitakse, mis Wabariigi Walitsus teha mõtleb, et põllumaad enam sööti ei jääks, siis on walitsusel raske erakorralisi abinõusid leida ja neid ellu wiia. Mina arwan aga, et mõne lähema aasta jooksul põllumehed ise selle eest hoolitsewad, kui elu jälle wähemalt normaalseks läheb, et see puudus ära kaotatakse. Juba nüüd wõib tähele panna, et näituseks hobuste arw, mis, minu arwates, kõige rohkem mõjus, et maa söödis oli, lähemate aastate jooksul jälle niikaugele jõuab, et meie 1916 aasta ja endiste aastate normi kätte saame. Nende andmete järele, mis ministeeriumil on, wõib arwata, et warsade arw käesolewal aastal juba tõuseb 20.000 peale, tähendab, on suurem kui hobuste puudujääk wõrreldes 1920 a. ja 1916 a. Samuti on ka igal pool maal märgata suurt tungi noori loomi kaswatada, tähendab, põllumees wõib jälle niisama rohkesti wäetisaineid saada, kui enne sõda. Kui meil nüüd weel õnnestab wäljamaalt suuremal arwul kunstwäetisaineid kätte saada, siis kaob muidugi ka see põhjus. Mina arwan, et mingisuguseid iseäralisi abinõusid tarwis ei ole ja raske leida oleks ja teiselt poolt arwan ma, et aasta kahe pärast põldude söötijäämisega ainult rehkendada wõime, kui sõjajätisega ja tunnistada tuleb, et põlde jälle normaalselt nagu enne sõdagi haritakse.

Juhataja **O. Strandman**: Järgmine päewakorra-punkt on... (M. Martina (sd.): Kas ei wõiks sõna saada?) Kodukord ei luba sõna anda.

**6. Põllutöömistri wastus Riigikogu liigete J. Jans'i ja L. Johanson'i küsim. peale Luunja mõisa töoliste ülesütlemise asjus.** Põllutöömister **B. Rostfeldt**: Küsimine on järgmine: „24. märtsil s. a. on Luunja mõisas Tartumaal ringkonnawalit-

seja Hain 24. sennisele mõisatöölise perekonnale üles öelnud, sest 1. maist läheb Luunja mõis nõndanimetatud seemnewilja-ühisuse kätte, kes senniseid mõisatöölisi mitte ei tarwitawat. Tartu maakonnanõukogu esimese koosoleku ajal 1. aprillil s. a. teadsid mõned parempoolsed nõunikud seletada, et see mittetarvitamine on kawatsetud Luunja töoliste sõnakuulelikuks tegemiseks. Hiljem toodi teade, et ringkonnawalitseja Hain on 24. märtsil ülesütlemise juures Luunja töolistele pilgates tähendanud: Teie lootsite töoliste parteide eest hääletades paradiisi saada, nüüd jäte peawarjuta lageda taewa alla. Nii siis, ühelt poolt jagab põllutöömisteerium mõisaid mitmesugustele äriettewõtetele wälja, ärimehed aga kihutawad sennised mõisatöölised mõisadest minema ja lasewad nende üle weel hirwitada. Kuna niisugused nähtused Eesti wabariigi olemise mõttega kuidagi kokku ei käi, on meil au asja selgituseks Wabariigi Walitsuselt küsida:

1. Missugused tingimised on põllutöömisteeriumi poolt seemnewilja-ühisusele tehtud, et Luunja mõis tööstuslise kasutamise mõttes maaseaduse mõttele wastaks?

2. Kas on põllutöömisteeriumi poolt sama ühisusega tehtud lepingus senniste mõisatööliste kohalejätmise tingimised ette nähtud, wõi on töölised täitsa äriimeeste meelewalla alla antud?

3. Kas on põllutöömisteerium oma kohalistele ametnikkudele ette kirjutanud töoliste kohtade leidmisel abiks olla, wõi seisab see tähendatud ministeeriumi waadetele kokkukõlas, kui ringkonnawalitsejad kahjurõõmsate parastajatena töoliste uulitsalehtmist äriimeeste poolt pealt waatawad?“

Siin peab konstateerima, et Riigikogu liige herra Jans ja teised, kes selle küsimise ette panid, mitte täiesti informeeritud ei olnud ja sellepärast on Luunja mõisa asi, millest siin jutt, teisiti kirjeldatud, kui see tõesti oli. Siin öeldakse, et 24. märtsil on Luunja mõisas Tartumaal ringkonnawalitseja herra Hain mõisatöölisele üles ütelnud, sest mõis minna 1. maist seemnewilja-ühisuse kätte. Esimene wiga on see, et herra Hain ei ole mitte ringkonnawalitseja, waid Luunja mõisawalitseja ja sellega ei ole ta ka mitte põllutöömisteeriumi ametnik. Teine wiga on see, et siin öeldakse, mõis läheb 1. maist üle. Tegelikult on ta juba läinud aastal 1. mail seemnewilja-ühisuse kätte antud ja nii on muidugi ministeeriumil kaunis

raske mõisawalitseja peale mõju awaldada, et tema oma meelt ja tuju tööliste peale ei awaldaks. Ma lähen üle esimese küsimise peale. Küsitakse, missugused tingimised on põllutöömisteeriumi poolt seemnewilja-ühisusele tehtud, et Luunja mõis tööstuslise kasutamise mõttes maaseaduse mõttele wastaks. Luunja mõis on minewa aasta kewadel seemnewilja-ühisusele kuue aasta peale rendile antud ja muuseas on lepingusse järgmine punkt sisse wõetud:

„Rentnik kohustab paljundama originaal terawilja seemet ja kaswatama juure-, aiawilja- ja heinaseemneid. Kaswatama Luunja mõisas E. sordiparanduse ja seemnekaswatuse edendamise seltsi poolt heakskiidetud sortisid ja tegema seda nimetatud seltsi kontrolli all.... Majapidamise süsteemi seemnepaljundamise kohaselt 5 aasta jooksul täielikult sisse seadma. Esimestel aastatel võimalust mööda, wiie aasta järele aga tingimata, ainult E. sordiparand. ja seemnekaswat. seltsi poolt.... heakskiidetud sortide seemneid müügile saatma.“

Arwan, et kui Luunja mõisa majapidamine täielikult seemnekasvatamise kohaselt sisse seatakse, kuidas seda leping nõuab, siis wastab „mõis tööstuslise kasutamise mõttes maaseaduse mõttele.“

Edasi küsitakse, kas on põllutöömisteeriumi poolt sama ühisusega tehtud lepingus senniste mõisatöölise kohalejätmise tingimised ette nähtud, wõi on töölistes täitsa ärimeeste meelewalla alla antud. Mõisatöölise kohalejätmist pole lepingu mitte ette nähtud. Tööliste kindlustamise küsimus ei allu põllutöömisteeriumile, waid see allub töö- ja hoolekandeministeeriumile. Põllutöömisteerium on ikka sellest seisukohast wälja läinud, et tema ülesanne on lepinguid nii kokku seada ja teha, et nendega korralikku majapidamist ja rendi kättesaamist kindlustada, ning olerate lepingute täitmise järele walwata. Mõisatöölise ja mõisarentnikkude wahekorraldamine oleks töö-hoolekandeministeeriumi asi ja kohalikud põllutöömisteeriumi ametnikud ei ole õigustatud neid küsimusi lahendama, mis töökaitse komisjarile alluwad. Põllutöömisteeriumil on raske oma ametnikka sundida seda ülesannet täitma, mis teiste ametnikkude asi on. Kui Riigikogu liikmed, kes selle küsimisega on esinenud, arwawad, et see asi õige ei ole, siis, arwan mina, et wahest oleks õigem olnud selle küsimisega mitte enam nüüd põllutöömistri poole pöörata, waid aasta warem töö-hoolekandeministri poole.

Mis puutub kolmandasse küsimusesse, siis peaks see õieti wälja kukkuma, sest, nagu ma juba kord tähendasin, ei ole herra Hain mitte ringkonnawalitseja, seega ka mitte põllutöömisteeriumi ametnik, waid mõisawalitseja ja tema, kui niisuguse peale on ministeeriumil raske mõju awaldada.

**7. Põllutöömistri** Põllutöömisteeriumi **E. I. S. T. nister B. Rost-P. Rk. rühma küsimise peale Luunja Tammistu mõisade asjus.** Küsimine, mille peale Luunja le peale ma wastata tahan, on järgmine:

„Möödaläinud aasta kewadel eraldati Luunja mõisast, Tartu maakonnas, karjamõisad Sirgu, Wanamõisa ja Põwwatu ning anti- tükkidena 1 aasta peale kohalikkudele töölistele rendile. Luunja mõis ise anti aga nõndanimetatud seemnewilja-ühisuse kätte, mille juures paremad ja tulutoowamad heinamaad nimetatud karjamõisade küljest seemnewilja-ühisuse kasutada anti.“

Et mainitud karjamõisade jagamine ei suutnud kohalikkude elanikkude maatarwidust rahuldada, palusid töölistes juba möödaläinud kewadel Luunja wallanõukogu samme astuda Luunja mõisa jagamise asjus. Wallanõukogus oli küsimus 15. juunil 1920 a. arutusel, kus tehti otsuseks põllutöömisteeriumile ette panna Luunja peamõisa ühes karjamõisadega ära planeerida ja tööliste wälja jagada. See otsus on saadetud riigimaade-ülemale edasisaamiseks põllutöömisteeriumi.

1920 aasta jõudis lõpule, aga mõisa jagamise eeltöödest polnud midagi kuulda, küll andis aga seemnewilja-ühisuse poolt ametisse pandud walitseja 19. dets. 1920 a. oma peremeeste nimel töölistele teada, et neid peale jürapäewa enam ei tarwitata ja nad korteritest lahkuma peawad. Lahtilastud on 50 perekonda, nende hulgas 12 sõdurit.

Seda silmas pidades pööras Luunja walla töölisteühisus riigimaade-ülema poole uue palwega Luunja mõisa jagamise asjus. Kuid ka see jäeti tähele panemata. Nähtawasti seisab Luunja mõisa planeerimine sellepärast, et seemnewilja-ühisuse eesotsas on riigimaade-ülemale lähemalseiswad inimesed. Need aga ei tarwita seda mõisa seemnewilja kasvatamiseks, waid on temast enesele hea sissetulekuallika teinud.

Sama lngu on Tammistu ja ta karjamõisadega. 19. märtsil 1920 a. tegi Tammistu wallanõukogu otsuseks nõuda Tammistu, Käärli, Wilka, Andressaare ja Taabri mõisade planeerimist 1920 a. sügi-

sel ja, wastates riigimaade ülema ringkirja nr. 4968 peale, kordas oma otsust weel 22. juulil 1920 a. Kuid neil nõudmistel pole mingisuguseid tagajärgi olnud. Mõisades asuvad endised omanikud wõi rentnikud, kelle mõju ja wastuseismise tõttu maa planeerimine seisma on pandud. Mõisade praegused harijad on aga kõik oma tööliised lahti lasknud ja otsiwad uusi teisalt. Paljud töolistest, kes maad soowisid wõtta, on möödalanud aasta jooksul elawat ja eluta inwentaari muretsenud, mis nüüd kolimise ja asukoha muutmise pärast paratamata häwineb.

Kõike seda silmas pidades pöörab Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Töölise Partei Riigikogu rühm Wabariigi Walitsuse poole järgmiste küsimistega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Luunja ja Tammistu mõisad ühes karjamõisadega, wallanõukogude nõudmistest hoolimata, planeerimisele ei ole määratud?

2) Missugustel põhjustel ei ole neid mõisaid maasoowijatele töolistele antud?

3) Miks teiste maasoowijate hulgast on seemnewilja-ühisusele Luunja mõisa saamises eesõigus antud?

4) Mida kawatseb Wabariigi Walitsus teha, et edaspidi wallanõukogude õigustatud otsused maajagamise asjus täidetud saaksid?"

Selle küsimise juure üle minnes, pean konstateerima, et Riigikogu liikmed Jonas, Hansen ja teised sellele küsimisele allakirjutajad paremini informeeritud olid, kui need, kes esimesele küsimisele alla kirjutasid. Siin on näha, et mõis on minewa aasta kewadel juba seemnewilja-ühisuse kätte antud, ja see wastab tõele. Küsimises pannakse rõhku peaaesjalikult selle peale, et põllutöoministerium ja wallanõukogu oma kohust ei täida, ning sellepärast on Luunja, Tammistu ja mõned karjamõisad planeerimata ja wälja andmata. Selle küsimise põhjendamise puhul toonitas hra Jonas, et põllutöoministerium käesolewal juhtumisel seaduswastaselt talitab, sest on ju maaseaduses ette nähtud, et wallanõukogudel õigus on mõisaid üle anda. Tähendab, siis tuleks maaseadusest nii aru saada, et wallanõukogu nõuab ja põllutöoministerium wõtab ja annab mõisa üle. Nagu teada, on aga asi wähe teisiti: kõik wõõrandatud maad on Eesti wabariigi omandus, ja on antud põllutöoministeriumile üle, kes neid maasaajatele üleandmiseks walmistab, s. t. planeerib, ja siis wälja kuulutab, et need ja need mõisad saawad

maasoowijatele wälja antud. Siis määrab meie maaseaduse § 21 järele wallanõukogu kandidaadid ära, ja mingisugust muud õigust temal ei ole. Ja see on ka arusaadaw. Kui, näituseks, maareformi teostamine oleks antud täielikult wallanõukogu kätte, siis oleks see wallanõukogu seisukohast wälja minnes lahendatud ja riiklised huwid jääksid teisele plaanile.

Muidugi peawad ka kohalised huwid arwesse wõetud saama. Seda on ka põllutöoministerium teinud ja selleks on olemas asutused kohtade peal, kes seda ülesannet täidawad. Need asutused on maakonna maakorralduse nõukogud. Maareformi teostamise määruse nr. 9 järele on maakorralduse nõukogu koosseisus muuseas ka 3 maakonnaõukogu esitajat. Nii on kohalikud elemendid selles koosseisus kaunis suurel arwul, ja wõiwad iga kord kohalisi huwisid kaitsta.

Maakonnaõukogu peaülesanne on „planeerimise alla tulewate maade järjekorraning nende põhimõtete kohta, mida silmas tuleb pidada üksikute maade planeerimisel maakonnas“ põllutöoministeriumile ettepanekuid teha. Seda tähele pannes wastaksin ma esimese küsimise peale, et Wabariigi Walitsusel on teada, et Luunja ja Tammistu mõisad ühes karjamõisaga planeerimata on, sellepärast et põllutöoministerium leidis tarwiliku olewat Luunja mõisa 6 aastaks rendi peale anda seemnewilja kaswatuse ühisusele. Eelmise küsimise peale wastates, seletasin ma juba, missugune otstarbe sellel oli.

Tammistu mõis on ka jagamata, ja edasi weel karjamõisad, milledega seisukord nüüsgune on: Sirgu, Wanamõisa ja Põwwatu on wälja antud, kuna teised on wälja andmata. Mina wastaksin selle teise küsimise peale, miks need mõisad wälja andmata on, seda, et nad ootawad oma järjekorda.

Siis arwawad need Riigikogu liikmed, kes selle küsimise on ette pannud, et need mõisad lähewad töoliste kätte; nii wõib aru saada sellest tekstist. Mina arwan aga, et see mitte kindel ei ole, need mõisad wõiwad töoliste kätte minna, kuid nad wõiwad ka sõdurite kätte minna, kellel maasaamisel eesõigus on.

Edasi küsiwad Riigikogu liikmed Jonas, Hansen ja Meerits, miks teiste maasoowijate hulgast Luunja mõisas seemnewilja-ühisusele eesõigus on antud. Arusaadaw, et seemnewilja-ühisus Luunja mõisa oma

kätte on saanud eriotstarbeks ja sellepärast ei wõi siin juttugi olla mingisugusest eesõigusest teiste maasoowijate hulgas. Muuseas toonitas herra Jonas, et seemnewilja-ühisus olla kapitalistide käes, kes suurt äri teewad ja tema eesotsas olla inimesed, kes wäga lähedal seista Tartu riigimaade-ülemate. Siis rääkis weel herra Jonas mingisugusest suurest operatsioonist odradega. Kahjuks ei nimetanud herra Jonas mitte, kui suured need tulud olid, mis operatsioonist saadi. Et see küsimus siiski üles wõetud on, siis wõiks paar sõna ütelda seemnewilja-ühisuse kohta. Seemnewilja-ühisuse põhiseaduse esimeses punktis on järgmiselt öeldud: „Ühisuse eesmärk on kõigi sellekohaste abinõudega kodumaale otstarbekohast põllu-, heina-, aia- ja metsataimede seemet muretseda ja kodumaal tarwidusest ülejääwale seemnele wõõrsil turge luua.“ Nagu näeme, on ühisuse eesmärgid soliidid, tähtsad ja usalduswäärilised. Peale selle töötab Luunja seemnewilja-ühisus käsikäes Eesti sordiparanduse seltsiga, kelle ülesandeks on Eestis sordiparandust edendada. See ühisus on täiesti seltskondline asutus ning liikmemaks on seal 10 marka. Sordiparanduse selts kontrollib ühisuse tööd ning teiselt poolt annab ühisus seltsile abiraha. Nimetatud ühisus on osäühisus ja kaunis suure liikmetearwuga, praegu umbes 200 ümber. Ühisuse osatäht maksab 500 marka, sarnased liikmemaksud on igas tarwitajate ühisuses ning sellest näeme, et seal mingisuguse kapitalistilise ettewõttega tegemist pole. Suurem osa nimetatud ühisuse liikmeid on tegelikud põllumehed, kuid peale selle on seal ka eriteadlasi ja agronoome. Ühisuse eesotsas seisawad peajasjalikult eriteadlased, kes ennast sellele tööle on pühendanud ning seda ka kaunis hästi tänini on läbi wiinud. Ma wõiksin paar sõna ette kanda aruandest, mis meile selget pilti annaks selle seemnewilja-ühisuse tegewuse kohta, ning selgitaks ka ühtlasi Luunja mõisa töolisteküsimust. Selles aruandes kirjutatakse muuseas järgmist:

„Luunja mõisa sai ühisus enda kätte läinud aasta kewadel, kui põllutöö juba käimas.

Karjamõisad said jagatud, osa töölisi koondati mõisa. Et tööliste arw mõisas tegelikult palju suurem oli, kui majapidamine tarwitab, ja puhtasordilise seemnewilja kasvatamine ka teatawa oskusega ning korralikka töölisi nõuab, siis oli ühisuse juhatus sunnitud tööliste üles ütlemas, et ühe osaga lõpuarweid teha.

Üle jõu on ühisusel pidada mõisatöölisi, kelle tööjõud ülearune ehk kes selleks tööks mitte kohased. Ühisus peab enda kulul põllutööministeeriumiga tehtud lepingu järele Luunjas isegi 6 perekonda endisi mõisa inwaliide ülewal (wt. rendilepingu § 19).

Et ühisus Luunja mõisa läinud aasta kewadel hilja enda kätte sai, siis ei wõinud läinud aastal seemnekaswatuse alal palju ära teha, siiski paljundati seal:

- a) Dr. A. Eisenschmidt'i lipukaera,
- b) Swalöfi kaera „Wõit“,
- c) Puhast Liiwimaa punast ristikehina ja
- d) sügisel külwati suuremal arwul Swalöfi talinisu sortide originaal seemet maha.

Ma lugesin need wiljad just sellepärast ette, et näha, kas on oder hulgas wõi mitte. Et teda ei ole, siis tähendab, kui Luunjast odre ülepea müüdi ehk linnasteks tehti, siis olid need odrad mõisa majapidamisest ja mitte need, mis seal paljundati seemneparanduse otstarbel.

Edasi loeme aruandes: „Eesti seemnewilja-ühisus, kui osäühisus, toetab Eesti sordiparanduse seltsi umbes samal alusel, nagu Rootsi üleüldine seemnewilja aktsiaselts Rootsi sordiparanduse seltsi üle ilma kuulsat sordiparanduse asutust „Swalöfi“ ülewal pidada aitab.

Ühisus peab oma põhikirja §§ 17 ja 18 järele puhaskasust vähemalt 10% sordiparanduse seltsi heaks määrama ja peale selle weel iga aasta teatawa summa eelarwesse selleks otstarbeks üles wõtma.

Läinud aasta puhaskasust sai sordiparanduse selts 57.906 m.

Käesolewa aasta eelarwes on seltsi ettewõtte toetamiseks üles wõetud 35.000 marka.“

Sellest meie näeme, et just need wäited, nagu oleks seemnewilja-ühisus äriiline ettewõte, põhjendamata on ja mina arwan, et see selts on üks parematest seltsidest kodumaal, kes tööd on teinud ja tööd tegema saab.

Wiimase küsimise peale: mida kawatseb Wabariigi Walitsus teha, et edaspidi wallanõukogude õigustatud otsused maajagamise asjus täidetud saaksid, pean ütlemas, et Wabariigi Walitsus saab ka edaspidi maajagamise asjus riiklistes huwides talitama ja wallanõukogude otsustele wastu tulema niipalju, kui need riiklistes huwidega kokkukõlas on.



**8. Põllutööministri** Põllutöömi-  
wastus **E. I. S. T.** nister **B. Rost-**  
**P. Rk.** rühma küsi- **feldt:** See küsimine  
mise peale **Polli** käib järgmiselt:  
mõisa maade ja- „1920 a. juunikuul  
gamise asjus. toimetatud planeerimi-  
sel otsustati eraldada  
awatawa põllutöökooli tarwitada jäetud  
Pärnumaa Polli mõisa küljest põldmaa-  
tükk, umbes 40 wakamaad suur, kasutami-  
seks 16-le kandikohapidajale. Hiljem aeti  
piir ja pandi maha piirikupitsad. Kantni-  
kud tahtsid neile määratud maatükki kätte  
saada otsekohe. Selle soowiawalduse pu-  
hul tekkinud läbirääkimistel Polli mõisa  
tolleaegse ja praeguse walitseja herra  
Laur'iga teatas wiimane, et mainitud maa-  
tüki üleandmine kantnikkudele ei wõiwat  
sündida sugugi mitte nõnda üpris ruttu,  
sest esialgu tahtwat tema ise, s. o. Polli  
mõis, seda maatükki weel mõne aasta kasu-  
tada. Läänud sügisel laskis herra Lauri  
eraldatud maatükile rukist külwata, waa-  
tamata, et kantnikud selle wastu protestee-  
risid teades, et Lauri seda teeb sihilikult  
selleks, et mitte maatükki 1921. a. kewadel  
kantnikkude kätte minna lasta.

Tänawu kewadel pöörasid kantnikud  
uut puhku kohalise ringkonnawalitseja  
poole palwega, antagu neile nende maatükk  
kätte. Ringkonnawalitseja lubas kantnik-  
kude palwet täita. Pärast läbirääkimisi  
herra Laur'iga teatas ta aga, et tänawu  
kewadel kuidagi wõimalik ei olla eraldatud  
maatükki kantnikkudele kätte anda, sest  
herra Lauri tahtwat seda maatükki ise  
kasutada.

Kantnikud pöörasid põllutööministeeriumi  
maakorralduse peawalitsuse poole. Seal seletas  
peawalitsuse juhataja kantnik-  
kude palwekirja äraandjale, et kantnikku-  
dele juba üks kord küllalt kategooriliselt  
teatatud olla, et nad neile määratud maa-  
tükki tänawu weel mitte kätte ei saa.

Kõigi mainitu põhjal paneb ette Eesti  
Iseseiswa Sotsialistliku Tööliste Partei Riigikogu  
rühm Riigikogule pöörata põllutöö-  
ministeeriumi poole järgmiste küsimistega:

1) Kas on põllutööministeeriumile  
teada kirjeldatud asjaolu ja

2) mis mõtleb põllutööministeerium teha  
mainitud rentnikkude õigustatud nõudmise  
täitmiseks kõige kiiremas korras?“

Selle asjaolu kohta olen mina Pärnu  
maakonna riigimaade-ülema poole pööra-  
nud ja tema käest seletust nõudnud. Sel-  
gub, et maaosa, mis Polli mõisa planeeri-  
misel minewal sügisel eraldatud sai,  
kantnikkudele üle andmata on sellepärast,

et ta Pärnu maakonnawalitsuse põllutöö-  
koolil tarwitada on. Põllu üleandmise takis-  
tuseks oli mõisa külwikorra muutmine,  
mida mõisawalitsus mitte otstarbekohaseks  
ei pidanud sel aastal läbi wiia. Ministeerium  
leidis, et see põhjus wähe kaaluw on  
ja pani riigimaade-ülemale ette, et need  
40 wakamaad tänawu sügisel peale rukki-  
lõikust kantnikkudele wälja anda tulewad.  
Uhtlasi on riigimaade-ülemale teada antud,  
et ministeerium seda maa üleandmise  
wiivitust mitte heaks kiita ei wõi.

**9. Juhatuseteada-** Juhataja **O.**  
**anne järgmise** **Strandman:** Järg-  
**päewakorra-punkti** mine päewakorra-  
**wäljajätmise kohta.** punkt on: Wabariigi  
Walitsuse wastus  
Riigikogu liikme **M. Martna** küsimise  
peale Wabariigi Walitsusele ministeeriumi  
juures tegewuses olewate statistika  
osakondade tööde awaldamise kohta.  
Wabariigi Walitsuse nimel laseb riigiwanema  
asetäitja teatada, et temal praegu aega  
ei ole siia tulla, mispärast see päewakorra-  
punkt wälja jääb.

**10. Läbirääkimised** Edasi on päewa-  
siseministri sele- korras: Läbirääkimi-  
tuste puhul **4 aru-** sed siseministri sele-  
**pärimise peale ja** tuste puhul arupäri-  
**ülemineku-wormeli** miste peale: Noor-  
**wastuwõtmine.** proletaarlaste  
ühingu sulgu-  
mise asjus; Riigikogu Kommunistliku  
Tööliisterühma liigetel **J. Allikso, J. Wanja, Juhana**  
**Soans'i ja J. Santa** isiku ja  
kodukolde puutumatuserikkumise ja  
sama rühma ruumide läbiotsimise  
asjus; Koosolekute ja streikide keelu  
kohta ja Tallinna linnawolikogu  
Kommunistliku Tööliisterühma ja  
Tallinna ametiühisuste kesknõukogu  
juhatusete arreteerimise kohta.  
Nimetatud päewakorra-punkt oli  
arutusel wiimasel Riigikogu koosolekul  
enne seda, kui Riigikogu omale waheaja  
määras. Sõna oli wõtnud rkl. **Bleiman,**  
kes praegu koosolekul ei wiibi. Ülemineku-  
wormelid on sisse annud Riigikogu  
liikmed **Allikso, Lüigand, Palwadre** ja  
**Bleiman.**

**J. Wanja** (kom.): Läänud korral said  
läbirääkimised nende arupärimiste puhul  
teie, kui enamuse poolt, katkestatud, kuid  
tööliste tagakiusamine ei katkenud. Selle  
aja jooksul on umbes 60 töölisi arreteeri-

tud, kes suuremalt jaolt on ametiühisuste nimekirjas Riigikogu walimistel ehk Kommunistilise rühma nimekirjas Tallinna linnowolikogu walimistel. See on siseministri wastus nende arupärimiste peale, mis meie poolt sel ajal olid sisse antud. Meie Riigikogu Kommunistilise rühma koosseis on ka sennikaua kindlustatud, kui meie suud weel peotäie mullaga ei ole kinni topitud. Kuid kunstlikult on seda juba tehtud sirkulatsiooniga. (N a e r.) Siseminister on waewaks wõtnud politseile ringkirja wälja anda, kus kästakse selle eest hoolitseda, et Kommunistilise rühma liikmed kõnekoosolekuid pidada ei saaks. Ma tahaksin küsida, kas see on kokkukõlas selle wäitega, mida siseminister, wõib olla, naljatades ütles, et töolisteklass selle üle rõõmustab, kui kommunistlised kurjategijad nende hulgast ära koristatakse? Kui see nii oleks, siis ei oleks siseministril tarwis pead murda selle üle, kuidas ära hoida ühendust Kommunistilise Töolisterühma ja töolisteklassi wahel. Näituseks, keelati rkl. Soans'ile ära Narwas kõnekoosolekut pidada. Minule keelati ära kõneleeda, Balti puuwillawabrikus lihtsa asja — 8—10-tunnilise tööpäewa kohta. Pealegi wõeti wabriku töolistewanemate allkiri, et mind mitte wabrikuwärawast sisse ei lastaks. Sellega tahetakse isegi ka liikumise wabadus meilt ära wõtta. Kui Riigikogu alamkommisjonis oli arutusel kaitsepolitsei eelarwe, siis toonitas siseminister, et kaitsepolitseile ära kulub 28.000.000.—, pealegi, ja nimelt on summa salajane. See tähendab, rahwaesitajad ei pruugi sugugi teada, kuidas selle 28.000.000 eest neid kaitstakse. Mina wõiksin paar näitust ette tuua sellest, missugused need „kaitsemise wiisid“ on. Kui rkl. Soans'ile Narwas kõnekoosolek ära keelati, pandi ka tema korteris, wõõrastemajas, mõne tunni jooksul 3—4 murdwargust toime. Rakwere politsei, kelle poole selles asjas abisaamiseks pöörati, kui teda kutsuti protokollit tegema, seletas, et tema wõimetus on siseministri kaitsepolitsei wõimude ees, sest siseministri kaitsepolitsei ei ole asi, mille peale tema hammas hakkaks. Siseminister seletas, et kaitsepolitsei eelarwe on salajane. Meile selgub nüüd, et tema loomulikult seda awalikul ei wõinudki awalda, et tema selle nute meetodide hulka kuuluwad ka lukkude lahtiwõtmised ja lahtimurdumised ja selle 28 miljoni hulgas on ka üks muukraudade tegemise eelarwe.

Siis on weel üks asjaolu, millest waiades mööda minna ei saa, see on asi, mis puutub nõndanimetatud „sõnawabadusse“,

mille meie ilmtingimata pidime saama, kui meil kord maksma pannakse. Meie poolt korraldati „Walwajas“ kõnekoosolek 1. juulil, õigem kawatseti korraldada. Selleks koosolekuks luba ei antud ja paar päewa enne koosolekut wõeti kesknõukogu asjaajajalt allkiri selleks, et koosolekut ära ei peeta. Kuid just samal ajal, mil koosolek oli määratud, ilmub kohale politseikordnik, lubaleht näpuwahel, ja teatab tühjale saalile, et koosoleku pidamiseks luba antud. Ma ei imestaks nüüd sugugi, kui siseminister praegu tuleks ja ütleks, et „Wanja wassib“, et meil politseilist korda ei ole ja et koosoleku pidamiseks luba pole antud; kui koosolek pidamata jäi, siis lihtsalt sellepärast, et koosolekule ei tulnud. Ma ei imesta selle üle juba sellepärast, et meie, töölised, oleme harjunud weel suuremaid seaduserikkumisi oma naha peal tundma. Ma pean ütleva, et niisugused wõtted on ka väga näo järele asutusele, kui ka walitsusele, kes tahaks olla üks „soliid firma“, nagu öeldakse.

Üks tähtsamatest aktidest kaitsepolitsei wägiwalla-protsessis on weel Kommunistilise Töolisterühma sekretääri Paul Raudsepp'a põgenemise asi. Teie mäletate, et meie omal ajal andsime sisse arupärimise selle kohta, kui kuulujutud käimas olid, et Raudsepp'a wangihoones piinatud on. Tahtsime arupärimisega nende juttude sumbutamiseks ja asja selgitamiseks kaasa aidata. Kuid seda wõimalust meie ei antud, sellega et ei lastud temaga kokku saada. Raudsepp wiidi Tallinnast ära Rakwere kaitsepolitseisse, mitte wangimajasse, kust ta 12. juulil olla ära põgenenud. Kui ta Tallinnast Rakwere wiidi, ei olnud meil enam mingit kahtlust, et ta kohtupingini ei jõua, ei saa. Olid liikumas mitmesugused jutud selle üle, räägiti isegi, et teda enam olemas ei ole. Nüüd tema „äräpõgenemisest“ kuuldes ei ole meil enam mingit kahtlust, et siin ettekawatsetud mõrtsukatööga tegemist on, mille eest ka wastutus teie peale langeb, sest et teie arupärimise maha surusite, samuti ka siseministri peale, kes selleks mahasurumiseks palju kaasa aitas. See asi on praegu tähtsamate asjade kohtuuriija käes, kelle juures selles asjas on üle kuulatud ka rkl. Allikso, kui tunnistaja. Allikso'le on näidatud kirja, mis Raudsepp põgenedes oma naisele olla maha jätnud. Ma pean aga ütleva, et see mitte ei ole igapäewane nähtus, et põgeneja maha jätab akna alla kwitungi, et „ma ei ole mitte maha lastud, ma põgenesin ära sinna ja sinna.“ Selle kir-

jaga on nii kui omal ajal Isak'iga, kes ütles, et käed on Eesawi, aga hääl Jakobi. Weel kirjutatakse selles kirjas mingisugusest kirjutusmasinast, mida Raudsepp'a naine Allikso käest kätte küsima peab. Just see asjaolu kirjas annab selge tõenduse, et kiri järel tehtud, sest mingisugust kirjutusmasinat Raudsepp'al Allikso käes ei olnud hoida. Omal ajal, s. o. 12. mai koosolekul tegi siin siseminister suure numbriga kommunistilise internatsionaali wastuwõtmise ja kongressi otsuste kohta. Wahel ajal oleme kuulnud, et neid numbrid ka mujal on tehtud, näituseks, Balkani riikides ja kõik need numbritegemedised ilmutavad rahwuswahelise kokkukõlaga. Nendes riikides räägitakse ka niisamasugust keelt, mis aga töölisteklassi kägistaks. Tooniandjaks oli ka see peaministri kõnes, kus ta ahwardawalt ütles, et ta on saatnud ja ka edaspidi töölisti Rahumäe poole saadab. Mina aga ütlen, et mis ka teie ette ei wõtaks oma olemasolemise pikenduseks — need meetodid lähewad teil ainult kallimaks, ja töölisteklass ootab silmapilku, millal neid ahelaid purustada wõib ja ka teid sinna Rahumäe poole saata wõiks.

**Juhataja O. Strandman:** Riigikogu liige herra Wanja, ma kutsun teid korrale, sest wiimane lause on ahwardus.

**J. Piiskar (is.):** Küsimised, mis praegu päewakorral, on juba mitmel puhul päewakorral olnud, nende puhul esines isegi 12. mail herra riigiwanem, s. o. täna kaks kuud tagasi, oma esimese kõnega, niinimetatud programmi kõnega. Sel puhul ei olnud wõimalik kõne juures pikemalt peatada ja sellepärast luban praegu enesele peatada selle kõne juures. Kõige pealt pean tähendama herra riigiwanema kõne kohta, et temast punase joonena ahwardus läbi käis. Riigiwanem ütles, et kui mina olen walitsuse oma kätte wõtnud, siis mina ei kohku tagasi ei sõjakohtute ega nende „mägede“ eest, jne. See oli wäga iseloomulik ja ma pean tarwilikuks alla kriipsutada, et riigiwanema esinemine on olnud ahwarduskõne. See oli täiesti wastukäiw sellele, mis teised walitsuse esitajad, iseäranis siseminister, on ette kannud. Wõib olla, oli see sarnane sellepärast, et riigiwanem ei olnud warem teistega läbi rääkinud, wõi mõnel muul poliitilisel põhjusel, mis temal enesel paremini teada. Herra riigiwanem kõneles kõige pealt riigist ja selle põhiseadusest. Ta ütles, et põhiseadus on püha ja igaüks peab selle põhiseaduse alla painduma. Niisama pea-

wad wastawad asutused selle järele walwama, et iga kuritegu, mis põhiseaduse wastu, karistada. Herra riigiwanem lissas küll juure weel ühe wäikse sõna, ta ütles, et põhiseadus on rahwale püha, millest wõib järeldada, et ta seda ainult rahwale on ja wõimukandjaile enestele mitte. Kuid wõib oletada, et riigiwanem oma seletuse päris otsekohele on mõelnud, et põhiseadus ka nendele, kes riiki walitsewad, mingisugune juhtnõör peab olema, millest kinni tuleks pidada. Seda rääkis riigiwanem. Kui meie nüüd astume teiste asutuste juure, ma nimetan näituseks ainult kaks asutust, mida kõige rohkem tuleks silmas pidada, need on siseministeerium ja kohtuministeerium, siis näeme hoopis midagi muud. Siseminister on alati armastanud rõhutada ja samal koosolekul, kui ajalehe referaat õige, rõhutas, et kõik walitsuse tegewus näitab, et meie elame õigluslises riigis, meil on seaduslik kord ja meie peame toetuma sellele korrale. Kui aga waadelda, mis meil tehtakse ja misugused wäited mujal awaldatud, siis näeme, et lugu sugugi nii ei ole. Ma tuletaksin herra Einbund'ile meele kõige pealt seda, mis ta eelarwekommissjoni koosolekul ütles, kui tähendati ja näidati, et riigiametnikud ja ametkonnad ühtelugu põhiseaduse wastaselt toimetawad. Seal tuli paaril korral kõne alla küsimus wangistatud isikute kinnihoidmise kohta. Mõned nendest istuwad kunni paar aastat kinni, ilma et neile mingisugust süüdistust näidatakse. Sel puhul tähendas siseminister sõnasõnalt: „Rikutakse küll põhiseadust, mitte aga makswaid seadusi, makswat korda.“ See on juba teistsugune seisukoht, siin on juba mingisugune „makswat kord“, mis teistsugune on, kui põhiseadus, mis põhiseaduse wastu käib, sest et makswat korda pidades põhiseadust rikutakse ja põhiseadust pidades makswat korda rikutakse. Ja herra Einbund toimetab parema meelega makswa korra kui põhiseaduse järele. Ma soowitan, et herra riigiwanem siseministrile sedasama ütleks, mis ta ütles Riigikogule 12. mail kõnetoohlilt. Teine samasugune juhtumine oli kohtuministeeriumi esitaja seletus, kui tähelpanu juhiti selle peale, et inimesi ilma tähtaegadeta kinni peetakse. Ta rääkis otsekohe, et ollakse sunnitud igapäew põhiseadusest mööda minema ja lissas juure, et kohtuuri-jatel olewat palju tööd, nad ei jõudwat oma tööga mitte walmis. Waadake, need on kahe ministeeriumi ametlikkude esitajate wäited, mis kõnelewad otse sellele

risti vastu, mida herra riigiwanem rääkis. Ma kordan weel, et ei teeks halba, kui herra riigiwanem mitte ainult kõnetoolilt seda ei ütleks, waid wastawatele ametnikkudele ka meele tuletaks. Kuid need on ainult paar näitust. Juhiksin tähelpanu weel põhiseaduse paragrahwide peale, mille pidamisest kusagil aimugi ei ole. § 8 ütleb muuseas: „Isikupuutumatus on Eestis kindlustatud. Kedagi ei wõi jälgida muidu, kui seadustes ettenähtud juhtumistel ja korras. Wälja arwatud kuriteolt tabamisel, ei wõi kedagi wangistada wõi kitsendada isiklises wabaduses muidu, kui kohtuwõimude otsusel, kus juures see otsus põhjendatuna peab olema kuulutatud wangistatule mitte hiljemalt kui 3 päewa peale wangistamise.“ Ja mina küsin, kui palju on neist arreteerituteist, keda herra Einbund'ile alluwate ametkondade poolt kinni on wõetud, kui palju on neid kinni wõetud põhiseaduse paragrahwile wastawalt; mulle on selge, et wist ei ole nende kinniwõetute seas ainustki, kelle kohta seda põhiseaduse paragrahwi silmas peetud oleks. Aga mis on siis üks põhiseaduse paragrahw siseministrile, kes „makswa korra“ ja „makswate seaduste“ järele talitab? Niisama on edasi § 13. „Eestis on wabadus omi mõtteid awaldada sõnas, trükis, kirjas, pildis wõi kujutuses. Tsensuuri Eestis ei ole.“ Minu eelkõneleja kõneles juba selle üle, kuidas on lugu tõepoolest kõnewabadusega, kus terwele Riigikogu rühmale keelatakse ära kõnelemine, ehk kui otsekohe nendele ei keelata, siis antakse ringkirjad politsei-asutustele, et, waadake, kui niisugused inimesed tahawad kõneleda, siis mingil tingimisel seda mitte lubada ja, nagu juba minu eelkõneleja tähendas, ringkirjad täidetakse. Ehk herra Einbund on nii lahke ja näitab, kuidas see põhiseadusega kokkukõlas on, wõi on see jälle ainult „makswa korraga“ kokkukõlas. Põhiseadus ütleb, et Eestis on kindlustatud sõnumikkude ja kirjade saladus, kuid eelarwe arutamise puhul ütles posti-telegraafi ametkonna esitaja eelarwekommissjoni koosolekul, et post toimetab kirjad kätte korralikult, wälja arwatud need kirjad, mis lähewad tsensori kätte, kes neid wõib kinni pidada 4—5 päewa, ehk ka sugugi mitte edasi saata. Kumb siis nüüd wiimaks Eestis maksab, kas sõnumite ja kirjade wabadus, wõi jälle mingisugune korraldaw määrus, mille järele kirjad lähewad tsensorite kätte, kes neid isegi nädalate kaupa kinni peawad ja väga tihti üleüldse edasi ei toimetata? Tegelikult määrab kõik ikka „maksew kord“

ükskõik mis põhiseadus ütleb, ehk kuidas põhiseaduses seda küsimust lahendatakse. § 18 jälle ütleb, et kõigil Eesti kodanikkudel on õigus koosolekuid pidada ilma sõjariistadeta, et liikumine on waba, et streigiwabadus on Eestis kindlustatud. Maksab aga ainult meele tuletada herra siseministri määrusi ja ringkirju, millest siin waremalt juba jutt on olnud, et selgusele jõuda, et sellest paragrahwist muud järele ei ole jäänud, kui mõned mustad tähed walgel paberilipakal. Ilma et põhiseadust edasi lehitseda, wõib ütelda, et riigiwanema püha töotuse wõi kindla wäite peale waatamata, et põhiseadus püha peab olema ja kõik temast peawad kinni pidama, siiski iga sammu peal seda põhiseadust rikutakse, kui herra Einbund'i „maksew kord“ seda nõuab. Ja ma tahaksin küll herra riigiwanema käest küsida, kahjuks ei ole teda praegu siin. (Wahelhüüd äärmiselt pahemalt poolt: Kuressaare mudawannis.), kas mõtleb tema selle enese deklaratsiooni alusel, mis tema kahe kuu eest sellestsamast kõnetoolist ütles, kõige pealt need walitsuse liikmed, kes järjekindlalt päewast päewa põhiseadust rikuvad, wastutusele wõtta ja neid karistada kui riigi äraandjaid, wõi ei mõtle ta seda mitte teha. Ja kui tema seda mitte ei mõtle teha, kas siis tema enese wäidete põhjal, tema enese seletuste põhjal, ei wõiks tema enese kohta ka sedasama wäidet tarwitada, mis ta nende vastu tarwitas, kes põhiseadust rikuvad? See on õieti üks väga iseloomulik joon herra riigiwanema seletuses, kus tema tuleb ja teeb, nii ütelda, kõlawaid sõnu, suuri käeliigutusi, nagu oleks meil mingisugune õigusline kord, nagu oleks meil mingisugune põhiseadus, mis maksew on, tegelikult on aga riigiwanemale wäikene wiperus juhtunud, saatus on temaga lihtsalt paha mängu mänginud.

Edasi ütleb herra riigiwanem oma kõnes, et kui räägitakse Eesti töölistest, nagu oleks nad Eesti riigi wastased, see lihtsalt töölisteklassi laimamist tähendab. Tema rõhutab, et Eesti töölisteklass väga riigitruu on, tema ütles isegi, kui ma õieti mäletan, et ta wõib julgesti oma pea tööliste sülle panna, ilma et tal sealjuures midagi karta oleks. Igatahes ta peatas selle küsimuse juures pikemalt. Kui meie nüüd aga meele tuletame herra Einbund'i kõnesid, kui meie silmas peame tema tegusid ja nende tegude motiive, siis on ainukene wäide, mis ta oma tegude kaitseks ette toob, et ta püüab riigikukatajaid, wõitleb

nende wastu, kes riigi wastased olla. Siin on nüüd täiesti kaks üksteisele wastukäiwat seisukohta. Herra riigiwanem tõendab, — ja mul ei ole põhjust seda tõendust vähem uskuda, kui herra Einbund'i tõendust, sest ta on kõrgem ametnik kui herra Einbund, — et töolisteklass on riigile ustaw, et teda ei ole tarwis karta. kuna herra Einbund otse selle wastu toimetab. Tõuseb nüüd küsimus, mispärast ei ole herra riigiwanem, kui walitsuse juhataja, oma juhatuse all töötawale ministrile seda seisukohta weel selgeks teinud. (Wahelhüüded paremalt poolt: Riigi äraandjad.) Siin püüti midagi wahele hüüda riigi äraandjatest. Mina tahan pärast weel selle juures peatada, kes õieti need riigi äraandjad on. (Wahelhüüded paremalt poolt: Kommunistid.) Praegu juhin ma aga tähelpanu selle peale, et herra siseminister on lasknud kinni wõtta inimesi igasugustest elukutsetest, niihästi linnas, kui maal, üle terve kodumaa oma hariliku igapäewase töö juures. Neile ei ole siia maale mingisugust süüdistust ette pandud, nagu see põhiseaduse teatawa paragrahwi põhjal nõuetaw on, ja seda kahtlemata sel põhjusel, et ei ole olemas mingisugust süüdistust nende kohta. Ma näeksin hea meelega, et herra siseminister ütleks, missugustelt kuritegudelt on need inimesed tabatud, keda ilma kohtuta niiviisi on arreteeritud, sest põhiseadus ütleb: wälja arwatud kuriteolt tabamisel, ei wõi kedagi wangistada, ega kellegi wabadust kitsendada muidu, kui kohtuotsuse põhjal. Nüüd teame aga meie, et sadanded inimesed on kinni wõetud ilma kohtuwõimude otsuseta, on kinni wõetud täiesti rahuliku töö juures, nagu põllutöölised, käsitöölised ja muud, oma igapäewase töö juurest; kas see igapäewane töö ongi see kuritegu, millelt neid tabati? On kinni wõetud inimesi öösel woodist, — on siis woodis magamine ka kuritegu, millelt tabamisel on õigus inimest kinni wõtta? Kui inimesi niiviisi kinni wõetakse, siis ärgu tulgu põllumehed mitte wahelhüüetega, et need on riigi äraandjad: ükski inimene ei saa magades kedagi kellegile ära anda. Edasi tuleksin ma selle momendi juure tagasi, mille peale ma alguses juba tähendasin, kus riigiwanem oma kõnes ütles, et tema Rahumäge ei kardata, ja kui asi niikaugele peaks minema, siis ei põrka tema ka sõjakohtu ega nende mägede eest tagasi. Kumb riigiwanema seisukoht peaks siis õige olema: kas see, kus ta wäitis, et kõik kihid on riigile usta-

wad, see on, et herra Einbund'ki kuskil ei ole suutnud äraandmist leida, — siis on aga arusaamatu, mispärast seesama riigiwanem nende riigitruude töolistest wastu tegi niisuguse ähwardawa käeliigutuse, nimelt nendesamade töolistest wastu, kelle kohta ta alles kõige parema ustawuse tunnistuse andis; wõi teine, mis eeldab töolistest neid, keda waja saata Rahumäele? See on see suur poliitika, mida niiviisi aetakse, et tõstetakse lihtsalt rusikas nende wastu üles, kellele waremalt, oma sõnade järel, midagi ette heita ei olnud. Waadake, need on wassingud herra riigiwanema kõnes; see kõne oli peetud ainult selleks, et paremalt poolt loorberid lõigata, ja õigustada teatud poliitikat, mida meil tööpoolest aetakse; et omalt poolt anda sanktsiooni sellele, mis teised temale alluwad isikud teewad ja toimetawad, ning, ma ütlen lõpuks, et see on wäga iseloomustaw terve selle poliitika kohta, mida meil aetakse. Niiviisi saab ka täiesti õigustatud see wäide, mida on awaldanud herra siseminister ja ka kohtuminister, et põhiseadus on ainult paberilipakas sel juhtumisel, kui temast on waja mööda minna, ning sellest seisukohast wälja minnes wõib iga seadusega nii talitada, mitte ainult põhiseadusega; nad on kõik selleks head küllalt, kui selleks tarwidus tuleb, et neid rikkuda, ja kui selle rikkumise abil saadakse surwet awaldada teatawa kihi, nimelt töolistekihi, peale.

Nüüd seaksin ma herradele põllumeestele weel ühe küsimuse üles, neile, kes riigi äraandjatest kõnelesid: algades „Kajaga“, toowad kõik kodanlised ajalehed päewast päewa ikka kõmulisemaks muutuwaid teateid terwete weergude kaupa sellest, kuidas kõikides ametkondades, — ei tea enam ühtegi ministeeriumi ega ametkonda, kellesse poleks puudutatud, — igasugune kuritegewus, raiskamine ja äärmine lohakus ilmsiks tuleb. Kui meie riigi eelarwe juure tuleme, siis kõneleme neist lähemalt. Praegu tahaksin ma aga ainult juhtida tähelpanu nende nähtuste peale ja tahaksin herradelt põllumeestelt küsida, kuidas tahawad nad nimetada neid isikuid, kes walmis on terwet Eesti wabariiki tasku pistma ja et seda terwelt teha ei saa, siis tükeldatult tasku pistawad? Oleks huwitaw, kui nendele inimestele ka nimetus antaks. Senni oleme aga tähele pannud, et ei leita paragrahwi nende inimeste wastu. Sel ajal, kui näituseks hra Einbund laseb kinni panna suure hulga inimesi, otse põhiseaduse wastaselt, kaobas

rahaasjanduse komisjonis riigikontrolli esitaja, et „meie püüame neid haikalu kinni ja katsume neid kinni hoida niikaua, kui asi meie käes on; kui aga meie selle asja edasi anname kohtuwõimude kätte, siis ilmuwad need inimesed jälle uulitsale ja jääb niisugune mulje, nagu ei tehtaks neile üleüldse midagi.“ Seal öeldi seda otsekohe ja meie põllumehed teawad seda ise ka, et suurte kuritarwituste puhul, mis ulatawad kümne- ja sajamiljonitesse, on seisukord niisugune, et öeldakse: „Jah, meie teame, et nii ja nii on tehtud, aga meil ei ole paragrahwi“. Waadake, seal otsitakse paragrahwi ja seadusi (A. Jürman (põl.) koha pealt: Leiti ka.), aga kus inimesi wõetakse une pealt wõi oma töö juurest kinni, siis neid seadusi ei ole. See on teatud süsteem ja selle süsteemi aluselt wälja minnes, on omal ajal ka tehtud need arupärimised ja selle süsteemi seisukohalt wälja minnes tuleb neid ka hinnata. Meie ei kõnele siin sugugi mitte sellepärast, et Riigikogu parempoolsetele rühmadele auku pähe rääkida, et nende poolt oodata hukkamõistwat otsust sennise poliitika kohta, mida aetakse nende eneste teades ja heakskiitmisel. Waid meie oleme selgi puhul jälle korra wõimaluse andnud meie demokraatialle näidata, mis wärwi ta öieti on.

**Siseminister K. Einbund:** Austatud rahwaesitajad! Riigikogu liikmed, kes tänasel istumisel ettepanud arupärimiste puhul sõna on wõtnud, on asjaolusid ilmsiks toonud, mis kaugelki mitte nende arupärimistega kronoloogiliselt seotud ei ole. (J. Piiskar (is.) koha pealt: Kas riigiwanema kõne oli seotud.) Ma ei kõnele mitte Teiega. (J. Wanja (kom.) koha pealt: Kus Raudsepp on?) Ja sellepärast ei wõta mina tänasel koosolekul neis asjus mitte sõna, selles teadmises, et Riigikogu Kommunistilise Töölisterühma liikmed mingisugust juhtumist ega mingisugust kuulujuttu kasutamata ei jäta, et jällegi esineda uue arupärimisega. Ja sellepärast ma palun neid juhtumisi arupärimise näol ette tuua, et siis niisugusel korral, ajal, kus kord ja kohus, nende peale wastust anda. Aga hakata korutama wanade arupärimiste juures asju, mis on hoopis hiljemal ajal sündinud, see tähendaks, et meie nende nelja-wiie arupärimise järgust wälja ei jõuakski, waid peaks neid tänasel koosolekul pooleli jätma ja järgmisel korral jälle jätkama. Sellepärast ma neis asjus mitte sõna ei wõta.

Mis aga puutub Riigikogu liikme herra Piiskar'i seletusesse, siis oleks tarwis pisut mõne lühikese lausega selle juures peatada. Herra Piiskar on kinni haaranud minu lausest eelarwekomisjonis ja leidnud nähtawasti, et see lause sisuliselt palju materjaali annab Einbund'i wastu sõnawõtmiseks, ja sellepärast esitas ta pikalt ja laialt oma arwamisi. Mina wõin täiesti puhta südamega selle oma lause juure jääda ja wastan sel puhul austatud Riigikogu liikme herra Piiskar'ile, et ka see kord meie põhiseadusega sugugi nii wastolus ei ole, nagu seda herra Piiskar arwab. Mulle paistab, et herra Piiskar praegusel korral mõtleb kui kooliõpetaja, aga mitte kui jurist. Ja et herra Piiskar oma elukutse poolest ka kooliõpetaja on, siis muidugi wõtab tema ainult üksikud paragrahwid meie põhiseadusest, need, mis tema kasuks räägiwad. Tema pidi, minu arwates, põhiseaduse läbi lugema ja sealt teisi paragrahwe leidma, mis wastu kõnelewad. Ja teatawasti näeb põhiseadus ette kaitse korra, mis tõesti walitsuse wõimule niisugused laialisemad õigused kätte annab, kui need walitsusel harilikul ajal on. Ja kõik need paragrahwid, mis austatud Riigikogu liige herra Piiskar ette tõi, puudutawad just seisukorda, mis meil praegu maksmas on kohtades, kus sõjaseadus ja sõjaseisukord juba kaotatud on. (J. Piiskar (is.) koha pealt: Neid kohti ei ole.) Nendes maakondades, kus maksab sõjaseadus ja sõjaseisukord ehk meie põhiseaduse järele nimetatud kaitseisukord, on walitsus kohustatud põhiseaduses ettenähtud abinõusid tarwitama, ja kui tema neid erakorralisi abinõusid ei tarwitaks, siis ei töötaks ta põhiseaduse järele. Austatud Riigikogu liikmed, ma palun wastu wõtta see teadmine, et neis asjus, millest kõneldakse arupärimistes, ei ole walitsuse poolt ja eriti siseministeriumi poolt üle astatud seadusest. Isegi kõige nende arreteerimiste puhul, mille juures niipalju on peatatud, on käidud täiesti seaduslist korda mööda, nagu ma seda eelmisel puhul seletanud olen; on ka praegu nende asjade uurimine kindlates kätes ja sellepärast ei ole enam walitsusel wõimu, kas neid kodanikka wabastada wõi mitte wabastada. (J. Piiskar (is.) koha pealt: See on saatuse asi.) Siseministri wõimu ülesanne ja kohustus on kurjategijaid tabada, kohtuwõimu ülesanne on nende kurjategijate üle kohut mõista ja sellepärast mina, kui siseministeriumi esitaja, ei ole kohustatud ega õigustatud kohtuwõimu

tegewusesse segama ja ka tänasel koosolekul ei ole mul õigust selle üle aru anda. Kui teid mingisugused asjaolud huvitavad, mis kohtuõimudesse puutuvad, siis palun ma küsimisega pöörata kohtuministri ehk muude kohtuõimude poole.

Mis puutub küsimise viimasesse osasse, et meil arreteeritawat palju isikuid riikliste kuritegude pärast ja riigikontrolli esitaja seletusesse rahaasjanduse komisjonis, et neid kurjategijaid kohtuõimude poolt wabastatakse, siis näib minule, et seal mitte midagi iseäralikku ei ole, sest wabaks saab kohtuõimude poolt igauks nii poliitiline, kui ka kriminaal kurjategija igal korral, kui seadus enam tema kinnihoidmist ei nõua ja kui tema wastu mitte kindlaid süüdistusi ei ole ette tuua. Kui isikuid, keda riiklistes kuritegudes süüdistatakse, kohtuõimude poolt wabastatakse, siis on selle põhjuseks kas andmete puudus ehk eeluurimise üksiku osa lõpetamine, ja neid wabastatakse kõige wõimalikumal korral, et juba täiesti kohtu alla anda. Siin peame meie usaldama oma kohtuõimu tema tegewuses nii, nagu meie usaldame teda poliitiliste kuritegude uurimisel. Austatud Riigikogu liikmed, see oleks kõik, mida ma tarwilikuks lugesin ette kanda.

**A. Hansen** (is). Herra siseminister ütles, et temal ei tee lõbu korutada wanu arupärimisi. Mina tahaksin ühte asjaolu tähendada, et need asjaolud, mis neis arupärimistes ette toodi, mille kohta läbirääkimised wiimase istungjärgu puhul siin katkestati, senni kaua, mil meil walitseb kodanluse jõhker diktatuur Päts-Einbund'iga eesotsas, kunagi ei wanane. Mis on siis wahepeal muutunud? Kas on asjaolud kadunud, et uute arupärimistega poleks tarwilik esineda? Ei! Muutunud ei ole midagi. Päts-Einbund teostawad oma diktatuuri weel jõhkramalt, kui sennini. Tööliste organisatsioonide rüüstamine, nende agramate tegelaste arreteerimised ja puistamised jätkuwad weel hoogsamalt, kui seda wiimaste arupärimiste sisseandmise puhul. Selle pärast rõhutan weel kord: need asjaolud ei saa wananema ennem, kui pole kõrwaldatud kodanluse jõhker diktatuur Päts-Einbund'iga eesotsas. Istung-järkude wahe-aeg on toonud ainult uusi wiise ja metoode siseministri herra Einbund'i wõitluswõtetele. Meile ei ole kunagi ootamata tulnud, ega ka praegu, et siseminister tuleb ja seletab „midagi iseäralist pole juhtunud, kõik arreteerimised tema poolt on seaduse korras toimetatud, kõik on seaduspärane, ja

et kodanlus seda Riigikogus oma enamusega heaks kiidab.“ (Protestihüüded.) Need on Päts'i oma sõnad ja praegust seisukorda walitseb Päts.

**Juhataja O. Strandman:** Riigikogu liige Hansen, ma hoiatan Teid nende sõnade pärast.

**A. Hansen** (is.): Meil ei ole kunagi uudiseks ega tule ootamata, et kõik wanad ja uued arupärimised siin maha maetakse ja kodanlus oma teendri, ministri, wägiteod töölisteklassi kallal õigeaks mõistab. Siseminister on alati seletanud ja teeb seda ka praegu, et põhiseaduse rikkumine ja põhiseaduse wastu eksimised ei ole makswate seaduste rikkumised, waid on kõik seaduspärane ja korralik. Ühe sõnaga, meil makساب „maksew kord“ ja tegelikult igasugused wõimalused. Ma peataksin lühidalt ametiühisuste sulgumise juures. Sel puhul meie rääkisime ühisuste sulgumisest ja streikide keelust. Wahepeal ei ole seisukord sugugi muutunud, waid on kõigiti edasi arenenud. Nagu eelkõneleja tähendas, lõppes arupärimise järeldus läbirääkimiste katkestamisega. Mina igatahes ei ole muud kuulnud, kui et wangistamised ja läbiotsimised kestawad edasi. Wangimajad saawad iga päewaga niipalju wangisid juure, et wangimajade peawalitsuse ülema seletuse järele kõik urkad niiwõrd wangidega täis on, et neid kusagil hoida ei ole. Näituseks, endine Riigikogu liige Reinberg istub kinni. See on iseenesest arusaadaw niisuguses riigis, kus walitseb kodanluse diktatuur, kus inimene sel puhul niipea, kui ta Riigikogust lahkub, kinni pistetakse sellepärast, et ta Kommunistlise rühma liige oli, — selle peale waatamata, et ta peale Riigikogust lahkumist põllu peal rahuliku töö juures oli. Seda leidis siseminister tarwilikuks. Süüdistust nende kohta ette panna ei ole sagedasti mingisugust. Inimesed istuwad kuude ja aastate wiisi kinni ilma, et neile süüdistusakti ette pannaks ehk põhjalikumalt uurimist ette wõetaks. On palju juhtumisi, kus inimene on aasta ja rohkem kinni peetud, kus siseministril pähe tuleb, et küllalt on istunud ja „meelt parandanud“ ja siis lastakse lahti. Keskmiselt istuwad süüdistuse ette panemata nad kunni ühe aasta kinni, kolmkümmend kunni nelikümmend inimest ühes urkas koos. (Siseminister K. Einbund koha pealt: Einbund'i järele on nad kõige rohkem kaks nädalat kinni.) Seep see asi ongi, et siseminister saadab niipalju peale, et kohta ei ole, kuhu

panna, ja aega, et kohtuüürimist ette võtta. Nende hulgas on just suur arv poliitilisi wange. (Wahelhüüe: Ja suur hulk riigi wara raiskajaid ja kurjategijaid.) Mina ei taha mitte ütelda, et nad kõik poliitilised on, waid nende hulgas on poliitilisi suur protsent. Riigiwargaid on nende hulgas wäga vähe ja needki „rööpaseadjad.“ Wahekord on nüüd niisugune ja muutunud ei ole mitte midagi, asjaolud on ainult täiendatud uute wõtetega. Mul oli juhus lugeda siseministri ringkirja, kus politseile ette kirjutati Rkl. Wanja'le, Santal'e, Jonas'ele ja teistele kõnekoosolekute pidamiseks mitte luba anda. Kust on herra siseminister selle õiguse wõtnud, keelata Riigikogu liigetele awalikku esinemist kõnekoosolekutel. (Wahelhüüe: „Kust saite selle ringkirja sisu teada?“) Altkäemaksu eest muidugi.“ (Naer.) Waadake, see on üks number, millega herra Einbund on jälle maha saanud. Tallinnas ei ole siseministri korraldusel enam ühekski awalikuks rahwa koosolekuks, mis tööliste organisatsioonide korraldusel tahetakse pidada, luba antud. On teada, et inimesed, kes on läinud koosolekuks luba saama politseist, on sealt wastuse saanud, et ärge tulge meid mitte tülitama. Ja seda on ütelnud mitte liht politseikordnik, waid üks kõrgematest politseiwõimu kandjatest, ja niiviisi toimetas politsei siseministri näpunäidete järele. Waadake, nii on lugu praegu ja nii saab ta ka kestma niikaua, kui meil kodanlike diktatuur maksmas on. Olgu herra siseminister niisama awalik, kui herra Päts oli, nii nagu herra Piiskar siin ette tõi. Olgu herra siseminister Riigikogu kõnetoolil niisama awalik, nagu ta seda mõnes wäikeses komisjonis on ja üteltu, et waadake, see on meie sõjaline ja strateegiline saladus kolmanda internatsionaali meeste wastu ja seda ei pea mitte kõik teadma. Siis meie oleksime temaga rahul. Siis oleksid wahekorrad selged. Siin aga poeb siseminister demokraatia wiigilehe taha. Ma ütlen aga, et tehke mis tahate ehk wõtke ette, mis teie tahate, kuid sellele liikumisele teie ikkagi midagi ära teha ei saa. Meie saame aru, et teil tuleb oma mõistust ja osawust kokku võtta, et seda sulase ja orja osa äärmise piinlikkuse ja korralikkusega täita, mida teie staap teile ette kirjutab, nagu teie meile ütlete, et meile III internatsionaal kõik ette kirjutab. Umbes samasugust poliitikat teostawad teie klassiwennad Lätis, Leedus ja igal mujal

maal, niisamuti ilma asjata. Ma arwan, et ka nendel tuleb ükskord oma eksam ära anda, ja sellepärast teie nii närwilikud oletegi. Teie ei saa enam oma maal oma maa Siioni wahtide abil igapähele plaastrit moka peale määrida ja sellepärast tuleb neid Siioni wahtisid kuskilt mujalt sisse tuua, nagu ühte täna siia saali toimetati. Ma arwan, et töölistele selleks kõik saawad tegema, et warem ehk hiljem teistsugused ajad tulewad ja siis räägime teistmoodi.

Juhataja **O. Strandman**: Sõnasooijaid enam ei ole. Riigikogule on ette pandud järgmised ülemineku-wormelid: Rkl. J. Allikso ülemineku-wormel: „Riigikogu tunnistas walitsuse seletused mitterahuloldawaks, awaldab walitsusele umbusaldust ja ei lähe päewakorras edasi, kunni see walitsus ja kõik, kes temaga solidaarsed on, ei ole tagasi astunud ja kohtu kätte antud proletariaadi ja tema esitajate wägistamise pärast.

Riigikogu tunnistas sõjaseaduse lõpetatuks.“

Järgmine on rkl. Liigand'i ülemineku-wormel: „Ära kuulates siseministri seletused Kommunistlike ja Iseiswate Sotsialistide rühmade arupärimiste kohta — noorproletaarlaste ühingu sulgumise, Kommunistlike rühma liigete isiku ja kodukolde puutumatus rikkumise, Tallinna linnawolikogu Kommunistlike rühma ja Tallinna ametiühisuste kesknõukogu juhatusel liigete arreteerimise asjus — läheb Riigikogu päewakorras edasi.“

Järgmine ülemineku-wormel on rkl. Palwadre poolt ja käib järgmiselt: Sotsiaaldemokraatiline rühm paneb ette järgmise ülemineku-wormeli: „Siseministri seletusi noorproletaarlaste ühingu sulgumise asjus, Riigikogu Kommunistlike Töölisterühma liigete isiku ja kodukolde puutumatus rikkumise ja sama rühma ruumide läbiotsimise asjus, koosolekute ja streikide keelu kohta ja Tallinna linnawolikogu Kommunistlike Töölisterühma ja Tallinna ametiühisuste kesknõukogu juhatusel arreteerimise kohta ära kuulates, tunnistas Riigikogu neid mitterahuloldawateks ja läheb päewakorras edasi.“

Siis on weel rkl. Bleiman'i ülemineku-wormel: „Ära kuulates siseministri seletust nelja arupärimise peale leiab Riigikogu, et noorproletaarlaste ühingu sulgumine, Riigikogu Kommunistliku Töölisterühma liigete J. Allikso, J. Wanja, J. Soansi ja J. Santa isiku ja kodukolde puutumatus rikkumine ja sama rühma ruumide läbiotsimine, siseministri määru-



sed koosolekute ja streikide keelu kohta, Tallinna linnawolikogu Kommunistliku Töölisterühma ja Tallinna ametiühisuste kesknõukogu juhatuse arreteerimine on kodanlise wõimuwalitsuse klassiwõitluse aktid, mis sihitud töolisteklassi vastu, ette wõetud töolisteliikumise häwitamiseks, tunnistab sarnased aktid hukkamõistetawaks ja siseministri wastuse mitterahulolawaks ning läheb päewakorras edasi.“

Kodukorra põhjal tuleb lihtüleminekuwormel hääletamisele pärast motiweeritud. Siin on ainult üks lihtülemineku-wormel ja nimelt herra Liigand'i oma, kuna teised kõik motiweeritud on. Ma panen nad sisseandmise järjekorras hääletamisele. Kõige pealt tuleb hääletamisele herra Allikso ülemineku-wormel, siis herra Palwadre oma ja järgmisena herra Bleiman'i ülemineku-wormel. Wiimasena tuleb hääletamisele herra Liigand'i ülemineku-wormel. (Hääletatakse.) Hääletamisel sai rhs. Allikso ülemineku-wormel häält poolt 12, Palwadre — 11, Bleimani 12 ja Liigandi ülemineku-wormel — 33. Palun sekretääri kwoorumraamatust järele waadata, mitu Riigikogu liiget koos on. (Sekretäär: — „65.“) Herra Riigikogu liikme Liigand'i ülemineku-wormel on 33 häält poolt saanud. Kuna koosoleku kwoorum 65 on, siis on see ülemineku-wormel absoluutse enamusse saanud ja seega wastu wõetud.

**11. Põllutööministri**  
wastus **E. S.-d. T. P.**  
**Riigikogu rühma**  
**arupärimise peale**  
**Keila mõisa maa,**  
**weski ja elektri-**  
**wabriku wäljaren-**  
**timise asjus.**

Põllutöömi-  
nister **B. Rost-**  
**feldt:** Arupärimise  
tekst on järgmine:  
(Loeb.)

„Keila seltside liit  
pööras juba enne maa-  
seaduse wastuwõtmist  
Asutawas Kogus Wa-

bariigi Walitsuse poole palwega temale Keila mõisast rahwamaja aluseks maad anda. Rahwamajas pidi ka kõrgem rahwakool asuma. Liidule anti wõimalus riiklistest tagawaradest 400.000 telliskiwi osta ja lubati ka rahwamaja alune esimese wõimaluse korral anda.

Keila alewile paluti samasest mõisast juba maaseaduse §§ 18 ja 19 põhjal maad. Alewis elawad ja soowiwad elama asuda, kui eluasemeks maad saaks, 137 perekonda; maad nõuti 150 tiinu. Põllutööministeeriumist seletati, et kõrwaltöõharuna on wõimalik Keilas maad anda 4—6 Tallinna waka-maad, ja soowitati sellekohaselt ka alewile

tarwiliku maa kaart walmistada lasta. Kaart walmistati. Kuid hiljem seletati, et maa saab tükeldamise korral mõisatöölis-tele ja teistele maatameestele.

Keila walla maatameestele, kes mitmel puhul on Keila mõisa tükeldamist nõudnud, seletatakse aga, et alew maad nõuab, mis-pärast maatamehed seda mitte ei saa.

Kui wallawalitsus algkoolide seaduse § 29 põhjal algkoolile maad nõudis, seletati nagu rahwamaja aluse küsimuse puhulgi alati, et maad planeerimise korral antakse. Kuid maa renditi läinud kewadel endisele Keila mõisa omanikule Kalm'ile aasta peale, ja 1921. a. 9 weebr. renditi Keila mõis samale Kalm'ile 50 aasta peale.

Keila mõisa maa peal on elektriwabrik, mille ehitasid Saksa sõjawõimud 1918 aastal Wene wägedest mahajäänud materjalidest. Elektriijaama ei ole aga püütud kui mõisast eraldi seiswat riigi warandust waadata ega kasutada.

Keila mõisa wesiweski kohta, mis 1920. a. oli Keila mõisa sennise omaniku Kalm'i käes rendil, teatas Keila wallawalitsus 11. jaanuaril 1921. a., et leidub inimesi, kes weski eest enampakkumise teel kunni 300.000 marka renti maksawad, mispärast seda saiaraha eest sennise mõisapidaja kätte ei tohiks jätta.

Käesolewa aasta 9. weebbruaril, 28 päewa pärast seda, kui wallawalitsus oma teadaande saatis, renditi Keila mõisa maa peal olew wesiweski ühes elektriijaama ja 250 hektari maaga siiski endisele Keila mõisa omanikule ilma enampakkumiseta 6.000 kilogrammi rukki hinnaga 50 aasta peale wälja, missugune rukis praeguse hinna juures maksab ainult 42.000 marka, mis weski, elektriwabriku ja 250 hektari maa kogurendina terwelt 258.000 marka vähem on, kui weski eest üksi oleks wõinud saada.

Ülal ettetoodud põhjal paneb Eesti Sotsiaaldemokraatlise Töölise Partei Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Keila alewil puudub maa, kuhu peale wõiks koolimaja ja teisi maju ehitada, missugune maa alewite juure peab jäetama maaseaduse §§ 18 ja 19 järele?

2) Kas Wabariigi Walitsusel on teada, et weski, mille eest 300.000 marka renti pakuti, ilma enampakkumiseta wälja renditi ainult 42.000 m. eest, kus juures elektri-

wabrik ja 250 hektari maad veel lisaks anti?

Kui see Wabariigi Walitsusel teada, siis:

1) Kas on wastutusele wõetud süüdlased seaduse rikkumises, eestkätt ilma enampakkumiseta väljarentijad, kui maareformi teostamise määruste §§ 124—130 rikkujad?

2) Kuidas mõtleb Wabariigi Walitsus Keila alewi, koolide ja maatameeste õigus- tatud nõudmisi rahuldada; kuidas mõtleb ta ilma enampakkumiseta rentimisega riigile tehtud kahju katta?"

Selle arupärimise kohta luban enesele järgmist seletust ette panna.

Keila alewi elanikud esinesid nõudmisega, et neile Keila mõisast maad antaks. Minewal kewadel teatati neile, et nad andku planeerimise kaart põllutöoministeriumile sisse, mida nad ka täitsid. Kaardi järele nõudsid nemad umbes 810 tiinu maad ühes Keila mõisa südamega. See teeks keskmiselt välja 6 tiinu pere peale, kuna mine- wal aastal otsustati põllutöoministeriumis kõigi alewite ja linna elanikkudele lubada perekonna peale 2 Tällinna wakamaad maad. Elanikkude arw on wist arupärijatel teine, kui põllutöoministeriumis. Ministerium andis 125 tiinu, mis ka tegelikult on üle antud. Sellest maast on 10 tiinu söõti jäetud ja järjelikult ei olnud niipalju nõud- mist. Peale selle on ministeriumil teada, et osa alewielanikka on oma maa naabri peremeeste kätte rendile annud. Tähendab, maaandmise mõttes on alewielanikud roh- kemal määral rahuldatud, kui nad tegeli- kult ära kasutada suudawad. Mis puutub nüüd maaandmise küsimusse majade ehitam- iseks, siis oli ministeriumi poolt ette pan- dud Keila alewiwalitsusele, et elanikkude esitus oleks wastawa alewi plaani ministee- riumile sisse annud. Seda tehtud ei ole ja järjelikult wõib oletada, et Keilas suure- maid ehituse ettewõtteid kawatsusel ei ole. Selles mõttes ei ole ministerium midagi seaduswastalist teinud ja niipea, kui maad majade ehitamiseks tarwis läheb, on ministee- rium walmis seda andma.

Edasi on arupärimises öeldud, et Keila mõis olla endisele omanikule 50 aasta peale välja renditud. See ei ole mitte õige: Keila mõis on agronoom Kalm'ile välja renditud 1 aasta peale samasugustel tingimistel, nagu kõik teised mõisad, mis välja rendi- takse. Mis puutub teise herra Kalm'ile välja- antud maa- alasse, siis on 249 hektari sawi- tööstuseks välja renditud ja see maatükk on kaks wersta alewist eemal. Seal leiame

35 hektari põldu, 122 hektari sawipõhjaga wettinud heinamaad ja 50 hektari turba- maad. Ülejäänud maa on suuremalt osalt hoonete ja ehituste all. Rentnik peab omal kulul koha peal üles ehitama põllutöominis- teeriumi poolt kinnitatud plaani järele Hoffmann'i süsteemi ringahju. Peale le- pingu tähtaega lähewad rentniku poolt ehitatud sisseseaded tasuta riigile. Maa eest maksab rentnik 5.921 kilo rukkid, peale selle veel 1% walmistatud produkti- des aga mitte vähem, kui 5.465 kilo rukkid. Tähendab, Kalm maksab selle maa eest mitte vähem, kui 11.386 kilogrammi rukkid, aga mitte 6.000 kilogrammi, nagu siin öel- dud. Peale selle tuleb Kalm'il turbamaa eest veel eraldi maksta. Praegu seal turba- tööstust veel ei ole, kuid kui see käima hakkab, maksab rentnik iga väljawõetud turba kantsüllä eest tasu. Lepingusse on sisse wõetud veel punkt, mis wõimaldab renditud maast osa veel Keila alewile anda. Edasi tuleb puudutada Keila wee jõudu. See on välja renditud selleks otstar- beks, et selle jõuga telliskiwiwasinaid käima panna. Selle eest maksab Kalm 5.204 kilo rukkid ja juuresolewa maa eest 796 kilo, mis kokku välja teeb 6.000 kilo. Tähendab, Kalm ei maksa mitte 6.000 kilo, waid 6000 pluss 11.386 kilo. Lepingu järele peab Kalm paisu ja jahuwesi hooned põhja- likult parandama ja ümber ehitama. Wesi- rataste asemel tuleb Francis süsteemiline turbiin üles seada. Rendilepingu lõpul langeb see kõik riigile. Kui meie nende ehi- tustega seotud kulud läbi kaalume, siis näeme, et praeguste andmete järele läheks need maksta umbes 8—9 miljoni marka. Kui nii suured summad ettewõttesse pan- nakse, siis ei wõi rentida 2 aasta peale. Ministerium on rentimisel talitanud maa- reformi teostamise määruste wastawa para- grahwi järele, kus on öeldud, et lepingut wõib teha kunni 50-ne aasta peale sel kor- ral, kui rentnik on kohustatud omal kulul põhjalikka parandusi tegema ja sissesea- deid uuendama.

Mis puutub Keila elektrijaama, siis on see Kalm'i eraomandus. Põllutöoministeriu- mil ei ole mingisuguseid andmeid, et Keila elektrijaam Saksa sõjawäe poolt ehitatud oleks. Kõik sakslastest mahajäänud waran- dus on riigiwaranduste osakonna poolt üle wõetud. Keila elektrijaam ei ole aga üle- wõetud waranduste hulgas. Nähtawasti on Kalm'il tõendused ette näidata olnud, et jaam tema eraomandus on. Elektriijaama puutu- w osa arupärimises ei wasta tõele. Edasi on öeldud, et weejõu eest olla keegi

pakkunud 300.000 marka. Selles kirjas, mis wallanõukogu maakonnawalitsusele kirjutab, ei ole aga poolt sõnagi sellest öeldud, on aga öeldud, et kui herra Kalm'ile väljarentimine teostatud saab, siis saab riik 300.000 marka kahju. Rendi määramisel oli arvesse võetud: 1) weski aastane jahwatus, 2) tarwilised ehitused ja parandused, mis umbes 3½ miljoni pidid maksma. Peale selle võeti siin wõrdluseks sama jõe peal olewa Joa weski rent, mis 30.000 marka, ja mille wallawalitsus ütleb õiglase olewat. Wee jõud on seal isegi wähe suurem. Keila weski rendihinnaks on aga määratud 39.000 marka. Tähendab, ei ole Keila mõis mitte 50 aasta peale wälja renditud, waid 250 hektari maad sawitööstuse asutamiseks ja mitte 6.000 kilogrammi rukki hinnaga, waid 17.386 kilogrammi hinnaga. Põllutööministeerium elektriijaama wälja rentida ei wõinudki, sest et wiimane alles wõõrandamata ja Kalm'i eraomandus on.

Kõiki kokku wõttes pean toonitama, et selles asjas põllutööministeerium seaduswastaselt pole talitanud, waid täiesti maa-reformi teostamise määruse §§ 128 ja 129 põhjal.

**Juhataja O. Strandman:** Kas soowivad arupärijad sõna teatamiseks, kas nad on rahuldatud wastusega wõi mitte?

**J. Wain (sd.):** Mina pean teatama, et need andmed, mis hra põllutööminister praegu ette tõi, sugugi kokkukõlas ei ole nende andmetega, mis ta arupärimise sisseandmise päewal esitas. Nimelt teadsin mina, et Keila mõisa maa...

**Juhataja Strandman:** Rahwaesitaja Wain, ma pean tähendama, et Teie siit kõnetoolilt praegu ainult seda tähendada wõite, kas Teie wastusega rahuldatud olete wõi ei. Pikemaks seletuseks wõite läbirääkimistel, kui neid pidada otsustatakse, sõna wõtta.

**J. Wain (sd.):** Mina ei saa selle wastusega mitte rahul olla, sest paljud ette-toodud andmed ei wasta sellele seisukohale, millest arupärijad wälja läinud; ja pealegi on üks arupärimistest täiesti wasta-mata jäetud, näituseks, mispärast kaks talukohta eraldatud ei wõinud saada. Sellepärast panen ette läbirääkimisi pidada.

**12. Läbirääkimised**  
**ja ülemineku-wormel**  
**arupärimise puhul**  
**Keila mõisa asjus.**

Peale hra Wain'i teadaande, et tema wastusega rahuldatud ei ole, otsustab Riigikogu, millal läbirääkimisi pidada.

**J. Wain (sd.):** Teen ettepaneku läbirääkimisi kohe pidada.

**Juhataja O. Strandman:** Rahwaesitaja Wain on ettepaneku teinud läbirääkimisi kohe pidada. Sõnasoowijaid selle ettepaneku kohta — ei ole. Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud läbirääkimisi kohe pidada.

**J. Wain (sd.):** Arupärimist Keila weski, elektriijaama ja maa väljarentimise asjus sisse andes ja põhjendades arupärimist, tähendasin mööda minnes muuseas, et rendileping mitte 50, waid ühe aasta peale oli tehtud. Siinsamas Riigikogu kõrwalruumis tähendas hra põllutööminister mulle, et „kus Teie teate, et Keila mõis ühe aasta peale wälja renditud on, teda wõidakse ka 50 aasta peale wälja rentida“. Teie pole seda wist unustanud, herra põllutööminister? Mina nägin ette ka sarnast asja, et Keila mõis wõib unesti wälja renditud saada. Ja õieti see hulk materjaali, mis wiiekümne aasta peale rentimise kohta kogutud ja arupärimine, mis esitatud sai, minu arwates sundiski mõisa wälja rentima ühe aasta peale. Wäärnähtused ei ole ka üheaastalise rentimise juures kõrwaldatud, alew ja kool pole maad saanud. Herra põllutööminister tähendas, et maa, mis Keila alewile 1920 aastal rendile anti, ei ole mitte kõik tarwitatud, waid üheksa dessätiini on sööti jäetud. Ma pean tähendama, et maa, mis anti, oli alewi juurest eemal. Suur osa maatahtjaid nõudis maad ehitamiseks. Kes läheb maja ehitama alewist kaugele. Pööran rahwasaadikute tähelepanu selle peale, et keegi ei lähe ehitama maa peale, mis ühe aasta peale renditud. Ja imelik on nüüd toonitama tulla, et maad ei tarwitatud. Keila alewis eneses ja raudtee peal on maasoowijaid nende andmete järele, mis minul on, alewis — 80, ühe nimekirja järele, ja raudtee peal teeniwatega kokku 90 ümber. Peale selle on suures wallas palju inimesi, kellel lootust maad saada suuremal määral ei ole, ja kes sellepärast nõus oleks asuma alewisse, siis kui maa pikema aja peale antakse ja kui tema Keila alewi juures ja mitte alewist eemal. Siis tähendati, et ei ole alewile küsitud maa-ala kaart ette pandud. Minule toodi alewi plaanid kätte — kaks suurt kaarti, mis maamõõtja poolt wälja töötatud — need on ka ministeeriumis ja Harju maakonnawalitsuses käinud ja nende põhjal oleks wõidud maad anda. Et põllutööministeeriumil neid tõepoolest ei olnud, ei saa uskuda. Minul on

dokumendid, mis näitavad, et Keila alewi elanikkudele antawa maa asjus ministeeriumis kõik selge ei ole. Minul on terve kaustik täiskirjutatud paberit, sadandeid lehekülgi; on dokumente, mis mitmel korral wälja on saadetud. Muuseas on kirjawahetus koolimaa kohta. Ministeerium soowitab seaduslikus korras küsida maad, mis maakorralduse nõukogu poolt on lubatud, ka kooliõpetajale, normi järele. Wallawalitsusele seletatakse, et alewile on maa antud ja et lubatud on selle maa peale koolimaja ehitada. Kuid missugune wallawalitsus wõiks koolimaja ehitada maa peale, mis renditud ühe aasta peale. Mul on siin rendileping, kus selge sõnaga öeldud, et nii ja niipalju maad renditakse ühe aasta peale. 1. maist 1920 a. kuni 1. maini 1921 a. Selle paberi põhjal pidi Keila wallawalitsus maad saama ja oma kaheksaklassilist koolimaja sinna ehitama hakama. Ta ei oleks majagi selleks ajaks wal mis saanud — kui rendileping lõppenud oleks. (A. Kerem (rhw.) kohalt: On seadus olemas.) Kuidas pärast see maarentimise asi oleks jäänud, on küsitaw. (A. Kerem (rhw.) kohalt: On erimäärus.) Pean Teile ka tähendama, et selle erimääruse põhjal ei wõi ju koolimaja ehitada alewist eemale, waid teatud kaugusele.

Siis peaksin weel puudutama elektriijaama omanduse küsimust. Keila wallawalitsus teatab, et Keilas oli wee-energia, mida oleks wõinud alewi elektriijaamaks tarwitada ja raudteejaama walgustada, kuid ei leitud, kes seda oleks teostanud. Okkupatsiooni ajal wiisid sakslased ette wõtte läbi ja ehitasid Keilas elektriijaama, mille tarwis materjaal kindluse ehituse jaoskonnast wõeti. Keila mõisapidaja sai kaabeli ka mahajäetud kraamist, nii et jaam väga odawalt walms sai. Nii on ainult kaabeli läbiwiimine Keila mõisaomaniku töö. Siis on edasi põllutööministeeriumi teadaanne elektriijaama wäljarentimise asjus minu käes. Nimelt teatab Keila wallawalitsusele Harjumaa riigimaade-ülem, et maakorralduse nõukogu otsuse põhjal mõisa majapidamine weejõuga ühenduses on ja sellepärast ei wõi weskit rendile anda. Elektriijaama äraandmiseks ei ole sedagi nõrka põhjendust. Miks aga elektriijaama, mis riigi warandusest ehitatud, — sest nagu teada, on Wene sõjawõimude poolt mahajäetud kraam riigi warandus, ja ainult osa tööd, nimelt kaabeli läbiwiimine mõisaomaniku töö, — wälja rentida ei ole wõidud, sellepeale wastust ei antud.

Ühes maaga on weel kolm talu, millede

kohta põllutööministeeriumil andmed peawad olema. wälja renditud. Andmed on olemas riigi liikumata-waranduste maksuametis. Üks neist taludest, nimelt Wäljaotsa Nr. 1, on 58 dessätiini 2.100 ruutsülda suur ja on maksuameti poolt hinnatud 0,57 adra alla. Teine on wäiksem koht üks dessätiini 1.400 ruutsülda suur ja on ka hinnatud teatud maksu alla. Kolmas on alles kümne aasta eest omaniku käest ära wõetud, sest et ta müümata oli, ja sest ajast mõisa küljes peetud, s. o. Joosti koht. Missugune takistus oli nüüd põllutööministeeriumil, et ta ei wõinud talusid endistele omanikkudele tagasi anda? Joosti kohal oli omaniku lesk ja 20 a. poeg elus. Miks ei wõinud talu endisele pidajale kätte anda? Nende talude küsimus on omamoodi ajalooline küsimus. Nende kohta ütles juba Asutawas Kogus praegune põllutööministri abi herra Raamot, et ainult maareform wõimaldab nende pahede parandamist.

Ma pean kokku wõttes nimetama: Soowitati koolimaja ehk elumaja ehitada maa peale, mis neile kaugelt weel kätte antud ei ole. Maa peale, mille kohta inimene ei tea, kui suur tükk temale kasutada antakse, ei wõi ometi maja ehitada ja majapidamist alata. Kui nõutakse ehitusplatsi, siis ei wõida teda alati teisiti kasutada. Mina juhin weel rahwasaadikute tähelepanu selle peale, et siin ei ole tegemist mitte mõne riigimõisa- wõi ringkonnawalitsejaga, waid siin on kahjuks tegemist põllutööministeeriumiga, tema peawalitsustega: weski rendileandmise asjus — tehnika peawalitsusega; Keila mõisa jagamise asjus — maakorralduse peawalitsusega. Mina sain omal ajal rahuldatud põllutööministri seletusega, et kui kusagil wäärnähtusi ette tuleb ja need ministeeriumi kõrwu puutuwad, siis tingimata nende kõrwaldamiseks samme astutakse, ning pahesid parandada katsutakse. Kui aga peawalitsus ise wäärnähtused ellu kutsub, kes on siis lõppude lõpuks nende parandaja? Kui peawalitsus ise loid on maareformi teostamises, ning ei tea, missugused paberid tal olemas on ja neid alatasa juure nõuab, ning juuretunud paberid tarwitusest seista laseb; kui rendileping aprillikuus 50 a. peale tehti ja pärast leiti 1 aasta peale tehtud olewat, — siis on pahe ministeeriumis eneses. Pean weel tähendama, et ma mitte kindel ei ole, kas weskirentimine ilma enampakkumiseta paratamatu oli. Kui rentnik on kohustatud tammi korras hoidma ja turbiini panema, miks siis ei wõi enam rendileandmist enampakkumise teel teha? Minu arwamise järele wõidakas asja nii korraldada, et tingimised

warem üles loetakse. (A. Kerem (rhw.) kohalt: Ei ole wõimalik töösturitele rendile anda sarnaste tingimistega.) On küllalt wõimalik, kui kindel kawa ette on seatud. Kuid muidugi ei ole wõimalik niisuguse enampakkumisega, nagu meil töösid tihti wälja antakse, muuseas ka praeguse ehitatawa riigikoguhuone juures, kus miljoniliste kaupade pealt ainult mõnituhat marka raha kautsjoniks wõetakse, waid enampakkumisel peawad tingimised olema kindlaks määratud, mis lepingu täitmise wõimaldavad ja seda täitma sunniwad.

**Juhataja O. Strandman:** Sõna on Riigikogu liikmel herra Wirma'l korra kohta.

**K. Wirma:** (sd.) Teen ettepaneku waheaga määrata.

**Juhataja O. Strandman:** On ettepanek tehtud waheaga määrata. Kas on keegi selle wastu? Wastu ei olda. Määrän 15 minutilise waheaja.

Wahealg algab kell 8 õhtul.

Koosolek algab peale waheaja kell 8.20 min.

**Juhatab Riigikogu esimees O. Strandman.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman.**

**Juhataja O. Strandman:** Koosolek kestab edasi.

**Põllutööminister B. Rostfeldt:** Lugupeetud rahwasaadikud! Tahtsin paar sõna herra Wain'i kõne selgituseks ütelda. See on täiesti ekslik, et Keila mõis olla 50 aasta peale wälja renditud, sest et eraisikutele antakse mõisad rendile ainult ühe aasta peale. Täna oli jutt ühest juhtumisest, kus mõis 6 aasta peale rendile anti, seemnewilja-ühisusele. Ei ole ükski eraisik mõisa pikema aja peale, kui ühe aasta peale, rendile saanud. Mina sain herra Wain'i seletusest nii aru, et peale selle, kui arupärimine oli sisse antud, leping ümber on tehtud. Kronoloogia selles asjas ei lähe kuidagi kokku, sest arupärimine on sisse antud 21. aprillil, kuid leping on tehtud juba 9. weebruaril. Kuidas wõidi siis seda lepingut ümber teha? Pealegi wõiwad maa-reformi teostamise määruse § 46 põhjal eraisikud suurmajapidamist ainult Wabariigi Walitsuse loaga pikema aja peale rendile saada. Mis weski kohta käib, siis pean ma toonitama, et wastaw komisjon on seda asja läbi waadanud. Seda akti olen mina

ka näinud. Sinna on alla kirjutatud ka wallawanema abi Kaasberg, kui ma tema nime mitte unustanud pole, nii et ma ei usu, et wallawanema abil, kes Kaasberg tol korral oli, teada ei olnud, kas sakslased wõiwad wõiwad seda ehitada. Mis puutub majade ehitamisse, siis wõin tähendada, et Keila alewi elanikud omalajal plaaniga esinesid, kus ühe elaniku peale kuus wõiwad rohkem tiinu maad taheti saada. See plaan ei saanud kinnitatud sellepärast, et on määrused, mille põhjal alewirahwas põllumaad saab 2 wakamaad, peale selle heinamaa ühe lehma jaoks ja seegi põllumaad antakse aiamaaks, aga mitte majade ehitamiseks. Maja ehitamiseks antakse maad alewi keskpaigast. Kui taheti 6—8 tiinu maad saada, siis, arwan mina, et see mitte ei oleks olnud alewi kaswatamine, waid hoopis rohkem — nimelt oleks ta olnud popsikruntide sisseseadmine. Wõib olla, et ka põllutööministeerium asjaajamist haiglaselt on talitanud, seda wõib ju juhtuda. Kuid ka Keila elanikud on selles süüdi, sest niipalju kui mina tean, ei ole nemad nii kaugele saanud, et Keila alewiks tunnistatakse. Nad kuuluvad ikkagi Keila walla alla. Mina arwan, et siin mõlemad pooled on süüdi ja kui seda asja rutemini ajada oleks tarwis, siis wõib sellega lühikese aja jooksul korda saada.

**J. Wain** (sd.): Herra põllutööminister ütles, et mõisad renditakse wälja peajaslikult ühe aasta peale. Kuigi mul Keila kohta kindlaid andmeid ei ole, tean ma siiski, et Wiljandimaal Soosaare mõis on rohkem kui 6 aasta peale wälja renditud. (Põllutööminister B. Rostfeldt koha pealt: Siis ei ole ta mitte eraisikutele wälja renditud.) Aga nimelt eraisikule.

Siis pean ma weel tähendama ühte, nimelt elektriijaama kohta. Arupärimine ei ole esitatud ainult põllutööministrile, waid Wabariigi Walitsusele, ja see peaks walitsusele küllalt huwitaw olema, mida ka põllutööminister ei salga, et elektriijaam okkupatsiooni ajal riigi materjaalist ehitatud on ja tema eraisikule antakse sellepärast, et on olemas akt, mida ka Keila wallawanema abi Kasper alla kirjutatud. Selge on, et elektriijaam okkupatsiooni wõimude ajal riigiwarandusest ehitatud on, ja kui nüüd mingisuguse akti järele see Keila mõisaomanikule antakse, siis on see akt tehtud täitsa wale alusel, ning ma arwan, et peaks leitama tarwiline paragrahw, mis selle eksliku dokumendi ümber lükkaks. Kõigi nende

minu poolt juba enne ettetoodud asjaolude järele leian, et Keila weski väljarentimine seaduslikus korras ei sündinud, sest et teda mitte enampakkumise teel välja ei antud. Samuti ei rahulda mind herra põllutöministri seletus kooli kohta. Sellepärast panen mina ette järgmise ülemineku-wormeli:

„Põllutöministri seletust Keila mõisa maa, weski ja Keila elektriwabriku väljarentimise asjus ära kuulates, leiab Riigikogu, et väljarentimise juures ei Keila alewi elanikkude, ei koolide ega ka riigi huwisid silmas ei ole peetud, tunnistab põllutöministri seletuse mitte rahuloldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

**J. Annusson:** (töer.) Panen ette järgmise ülemineku-wormeli: „Wabariigi Walitsuse wastust E. S.-d. T. P. Rk. rühma arupärimise peale Keila mõisa maa, weski ja elektriwabriku väljarentimise asjus, ära kuulates, läheb Riigikogu päewakorras edasi.“

**Juhataja O. Strandman:** Pean Riigikogule teatama, et sõnasõnalt samasugune ettepanek on tulnud sisse rkl. herra Jürman'i poolt. (A. Jürman koha pealt: Ma wõtan enda ettepaneku tagasi.) Sõnasõnawõimude enam ei ole, sellepärast asun ma hääletamisele ja panen esimesena hääletamisele hra Wain'i järgmise ülemineku-wormeli: „Põllutöministri seletust Keila mõisa maa, weski ja Keila elektriwabriku väljarentimise asjus ära kuulates, leiab Riigikogu, et väljarentimise juures ei Keila alewi elanikkude, ei koolide ega ka riigi huwisid silmas ei ole peetud, tunnistab põllutöministri seletuse mitte rahuloldawaks ja läheb päewakorras edasi.“ (Hääletatakse.) Herra Waini ülemineku-wormel lükatakse tagasi 26 häälega 19 wastu. Asun herra Annusson'i wormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Herra Annusson'i wormel on 27 häälega 18 wastu wastu wõetud.

**13. Sõjaministri wastus A. Anderkopp'i, T. Kalbus'e ja A. Schulbach'i arupärimise peale sõjawäe korteriolude ja selle rahuldamisest tekkinud omawoli kohta.**

Sõjaminister **J. Soots:** Austatud rahwasaadikud! Käesolew arupärimine on sisse antud Tööerakonna esitajate poolt. See on nähtawasti selle järelduseks, et mõned rahwasaadikud ei ole rahuldatud selle wastusega, mis omal ajal sõjaminister andis Põllumeeste rühmale, kui awa-

likult oli süüdistus tõstetud sõjawägede wastu, et nemad tarwitawad wägiwalda ja on sõjariistus majadesse sisse tunginud. Nagu märgata wõis, ei olnud rahwasaadikud rahuldatud nimelt sellepärast, et ei leitud seda wastust juriidiliselt küllalt põhjendatuks. Et faktiist materjaali küllalt oli ette kantud ja juba selle järele otsustada wõis, et teist teed käesolewal juhtumisel sõjawägedele korterisaamiseks ei olnud, sest et asi kiire oli, siis ei arwanud mina tarwilikuks süweneda asja juriidilistesse peensustesse. Mina kandsin ette Wabariigi Walitsuse poolt wastuwõetud määruse sõjawäe korteriküsimuse lahendamiseks ja ei toonud mitte ette semstwo kohustusseadust, mis selle asja kohta käib, nimelt sead. IV kõiide, mis peab aluseks olema korteriküsimuse lahendamise juures sõjawägedele rahuajal. (J. Piiskar (is.) kohalt: Mil lal meil semstwo asutati?) See asjaolu, et see arwamine on sellest puudusest tekkinud, kohustab mind ette kandma mõned paragrahwid ja seletuse semstwo seaduse kohta. Selles seaduses on ette nähtud, et sõjawägi rahuajal peab kasarmutes elama, ja kui tal enesel kasarmuid ei ole ja wabal kokkuleppel neid kellegilt üürida ei saa, siis soowitatakse, et omawalitsusasutused ehitaks selleks kasarmud. Peab ütleva, et Wene ajal oli olemas kasarmute kapitaal; millest linnawalitsustele laenusid anti, kui nad tahtsid sõjawägedele kasarmuid ehitada. Sellest kapitaalist saadud wõla tasusid linnad aja jooksul ära sõjawäe käest saadud üürirahaga kasarmute eest. Selleks juhtumiseks, kui kasarmuid wõimalik ei olnud ehitada, oli ette nähtud, et sõdurid peawad mahutatud saama kohalikkude elanikkude juure. Ma luban enesele sellesse asjasse puutuwal paragrahwid eestikeelses tõlkes teile ette kanda. § 574 käib nii: „Kui kõik ruumide rentimiseks ettewõetud abinõud sõdurite kasarmute wiisi paigutamiseks on jäänud järeldusteta, siis on linna ja kogukonna walitsused kohustatud korterid üürima, aga kui üürimine on raskendatud, siis mahutama kohalikkude elanikkude juures“ jne. § 584. „Kohalikkude elanikkude juure sõdurite paigutamine sünnib kohaliku omawalitsuse esitaja poolt politseiametniku juuresolekul. Kui need isikud õigel ajal ei ilmu, siis korraldab korterisse mahutamist sõjawäe osa ülem“ jne. Need on siis määrused, millele järele sõdurid rahuajal tuleb korteritesse mahutada. Nüüd tõuseb küsimine, kas need paragrahwid sel juhtumisel, mis Rakwerest ette tuakse, täidetud on wõi mitte?

Omal ajal kandsin ma rahwasaadikutele ette, missugustel asjaoludel sõdurite korteritessemahutamine Rakweres sündis. Nüüd tahan seda weel lühidalt korrata, sest wõib olla, et mõni on, kes seda juba on ära unustanud.

Kui rahu tehtud oli ja sõjawäe demobiliseerimisele asuti, tuli sõjawägesid piirilt kaugemale riigi keskele kokku tõmmata, et nemad seda toimetaks, mis rahu ajal nende kohus on, nimelt et nad õpiks. Meil seisis nekrutitewõtmine ees, keda õpetada waja. Õpetajaid oli aga waja enne wälja õpetada. Sõjaajal oli sõjawägi wibinud Narwa liinil, rahu tulekul tuli aga suur hulk sellest Rakweresse koondada. Rakwere linnas oli aga korterikriis suur. Linna omawalitsus, kes sellega harjunud ei olnud, et sõjawägi ka rahuajal Rakweres asub, ei tulnud sõjawäele korterite nõutamisel sõjawõimudele wastu ja isegi selleaegse peaministri herra Piipi nõudmine, et kohalikud omawalitsused sõduritele korterite muretsemisel kaasa aitaksid, jäi tagajärjetaks. Et aga liinilt ühtelugu sõdurid sisse woolas, pidi korteriküsimusest kuidagi üle saama, kui sõjawäelasi ei tahetud lageda taewa alla jätta. Kohalik kõrgem sõjawäeülemus saatis kategoorilise telegrammi, kus ta nõudis, et kui kohalised omawalitsused korterisaamiseks mingisuguseid samme ei astu, siis tulewad omawoliliselt need ruumid wõtta, mis wabad on, et sõjawäge kohaselt ära mahutada, kus juures kohalikkude elanikkude huwisid võimalikult wähe rikkuda püütagu. Peab ütleva, et see sõna „omawoliliselt“, mis telegrammis ette tuleb, wististe ongi arupärimiseks põhjust annud ja arwamise tekitanud, nagu ei oleks sõjawõimudel õigust millalgi ilma omawalitsusasutuste esitajata sõdurid ära mahutada. Kui selles telegrammis, mis oli saadetud, sõna „omawoliliselt“ asemel oleks „omawõimuga“ tarwitatud, sest esimene sõna on tõesti õnnetult walitud, siis wõib olla, ei oleks seda arupärimist mitte olnud, wõib olla, et see lihtne sõna ja wististe ka seaduse mitteteadmine, wiisid eksiteele ja tekitasid arwamist, et sõjawõimud teewad ülekohut. Faktiliselt seisis asi nii, nagu see ka protokollidest näha on, mis ma minewal korral Riigikogule ette kandsin, et kohalik polguülem kutsus linnawalitsuse esitaja ja rahwamaja esitaja kohale ja saatis ka kutse kohalikule politseiülemale, et nemad annaks Rakwere mõisa herrastemaja sõjawäewõimudele tarwitada sõdurite mahutamiseks, sest et maja oli waba ja kohane. Mõned

kutsutuist ilmusid, kuid lahkusid protesteerides ja politseiülem ei ilmunudki. Siis seadis polguülem protokollki kokku, kirjutas üles, mis maja sees oli ja ütles, et selle protokollki järele on see maja sõjawõimude käsutada. Kui teie seda protokollki wõrdlete § 584, siis näete, et see juhtumine käib selle alla. Sest kui omawalitsuse esitajad ei ole ilmunud ja sõdurid on tarwis ära mahutada, siis on sõjawõimudel õigus seda teha.

Seda tähele pannes, et kohalik seltskond selle wastu protesteeris, ja et meeolu rahuldada, siis ei mahutatud sel silmapilgul sellesse majasse mitte sõdurid, waid jätkati ruumideotsimist linnas ja linna ümbruses. Aga kui ruumisid ei leitud, ja kui märtsikuu lõpul uued nekrutid tulid, siis said nemad ikkagi sellesse majasse ära mahutatud. See juhtumine käib § 584 alla ja siin ei wõi juttu olla sõjawõimude omawoli tarwitamisest. Täienduseks pean weel juure lisama, et huwitatud isikute kaebtuste peale, tehti protokoll ja sai kohtuwõimude poolt juurdlsu toime pandud. Kuid ka kohtuwõimud leidsid, et käesolewal juhtumisel omawoli tarwitamist ei ole ja kellegi kohta süüdistusakti kokku seada ei saa.

Sellega oleks siis ettepanud arupärimise ühe osa peale wastus antud, sest see arupärimine on põhjendatud ühe ainsa juhtumise peale. Kuid selle arupärimise ettekandel sai tema weel suusõnaliselt täiendatud rahwasaadiku Anderkopp'i poolt teiste juhtumistega, mis aja poolest warem olid juhtunud. Seda tähele pannes, et need juhtumised, mis herra Anderkopp ette kandis, olid enne praeguse walitsuse tegewust juhtunud, ei leia praegune Wabariigi Walitsus mitte tarwilikuks neid sisuliselt arutada, sellepärast, et sel ajal, kui need juhtusid, oli teine walitsus, niisama teine rahwaesitus, kellel sel ajal oli wõimus ja õigus aru pärida, kui tema leidis, et siin seaduswastaselt oli toimetatud. Kuid teisest küljest oli süüdistatud sõjawõimuseid omawolilistes tegudes awalikult rahwaesituse ees, ja sellepärast arwab Wabariigi Walitsus tarwilikuks informeerimise mõttes ette kanda seletust ka sõjawõimude poolt, et rahwaesitusele wõimalust anda wõrrelda, mis seal õieti oli. Kõige esimene, mis rahwasaadik Anderkopp arupärimise täienduseks ette kandis, oli see asjaolu, et ta ütles, et I diwiisi staapi olla keegi Peruu riigi alam tulnud ja leidnud, et tema mööbel oli omawoliliselt staabi tarwitada wõetud. Kui ta neid tagasi nõudnud, üteldud temale, et sellepärast ei saa seda mööblit mitte tagasi

anda, et enamlased ei ole ka seda mööblit tagasi annud, mis diiwisi staabi oma oli olnud.

Selle kohta seletawad kohalikud sõjawäeesitajad järgmist: Diiwisi staap ega ükski teine sõjawäeosa wõi asutus ei ole kellegi Peruu alama käest mingit mööblit iialgi wõtnud. Diiwisi staap asus Kreenholmi wabriku ruumidesse, sõjaajal 17. IX. 1919. a., täiesti wabadesse ruumidesse, mis wabrikujuhatus lahkelt staabile kätte näitas. Need ruumid olid sel ajal suuremalt osalt juba kõwasti rüüstatud — 1918. a. Saksa okkupatsiooni wägede poolt, siis — Wene punaste wägede poolt, ning peale nende põhja-lääne armee osade poolt, kes Kreenholmis asusid. 1920. a. kewadel ilmus Kreenholmi keegi Peruu riigi alam sakslane K a m p f, Saksamaalt, kuhu ta ühes Saksa okkupatsiooni wägedega 1918. a. sügisel enamlaste eest warjule jooksnud. Herra Kampf, oma Ameerika riigi kodakondsust uhkelt alla kriipsutades, ilmus diiwisi staapi ja nõudis, et tema korter ja kogu tema mööbel, mis ta 1918. a. sügisel enamlaste eest põgenedes maha jätnud, temale tagasi antaks ja wiibimata. Diiwisi juhatus seletus, et neil on korterite alal tegemist mitte üksikute isikutega, waid wabrikujuhatusega, kes teatawad ruumid, ühes selle mööbliga, mis nendes olemas, neile kätte annud, ei rahuldanud uhket ameeriklast, ning ta pööras kaebtusega wabariigi kõige kõrgemate asutuste poole. Diiwisi staap wabastas demobilisatsiooni ja staabi kokkutõmbamise puhul läinud sügisel suurema osa oma ruumidest, muu seas ka herra Kampf'i ruumid ühes kõigi nende asjadega, mis 1919. a. sügisel wabrikujuhatuselt wastu wõetud.

See oleks siis seletus mööbli asjus, mis diiwisi staabil tarwitada oli.

Siis oli tõstetud kaebtus selle kohta, et sõjawäe korteriteks oli koolimajasid tarwitatud. Selle kohta oleks mul niisugune seletus ette kanda.

1920. aasta kewadel, peale rahulepingu ratifitseerimist, kui, rahutingimiste tõttu, wabariik kohustatud oli oma sõjawäed, peale teatawa arwu piiriwalwurid, Narooa tagant siia poole tooma, kogus Wirumaa idapoolses osas suurel arwul sõjawäge, keda poliitilised olud ei lubanud wabamalt mööda Eesti sisemaad laiali paigutada, nimelt kohtadesse, kus enam ruumi leidus. Et aga sõjategewuses wäsinud mees-tele paremaid korterid ja elamistingimisi wõimaldada ning ühes sellega ka sel ajal möllawa hirmsa taudi — tüüfuse, laiali-

lagunemist ära hoida, pidi sõdurid teatawas joones nii wabalt korteritesse paigutatama, kui seda kohalised olud iganes lubasid. Talud olid põhja-lääne armee jäti-seid — Wene sõjapõgenejaid ja meie sõdurid täis. Tuli, iseenesest selge, ka koolimajadesse sõjawäelasi paigutada, seda enam, et sel ajal, taudi tõttu, koolid kinni olid. Nendes tingimistes ei wõinud sõjawägede mahutamise mõttes juttugi olla mingisugusest korterite rekwireerimise komisjonist, mingisugusest omawoli ning seaduse rikkmisest. Diiwisi juhatusel oli ülesandeks — igasuguste abinõudega taudi lokaliseerida — ja seda on diiwisi juhatus teinud. Haiguste likwideerimise ja sõjawäe osade demobiliseerimise ja strateegilise ümberpaigutamise järele wabastati esimesel võimalusel kõik koolimajad, ka Wergi, Alajõe ja Kuningaküla koolimajad — wiibimata maakonnawalitsuse sellekohasel soovil.

Mis Wokka koolimajasse puutub, siis mõeldakse tema all wististi Pühajõe mõisa suwemaja nr. 1, milles Wene sõjapõgenejad asuwad ning mille wabastamiseks sõjapõgenejate alt Wokka wallawalitsus 13. IX. 20. wahikirjaga nr. 994 diiwisi staabi poole pööras. Wallawalitsus kawatses sellesse majasse kooli sisse panna. Sõjapõgenejad ei olnud sel ajal enam diiwisi juhatus korralduses ja sellepärast ei wõinud ta neid sealt wälja ajada. Niisugune oleks siis seletus koolimajade sõjawäe korteriteks tarwitamise kohta.

On weel asjaolu üles wõetud, et sõjawäewõimud on omawoliliselt patarei üle wiinud Neeruti mõisast Malla mõisa. Nagu teada on mõlemad mõisad kroonu omad ja ühest kroonumõisast teise ülewiiimine oleks ikkagi ministeeriumide waheline asi ja mitte omawoli tarwitamine eraisikute kohta.

Lõpuks oli weel öeldud, et kaks töölist olla Edise mõisast omawoliliselt wälja aetud. Selle kohta selgus, et nimetatud kaks töölist olid seal mõisas küll enamalt ametis olnud, kuid sel ajal aga, kui mõis rendile anti, said nad wabastud ja olla ka ära läinud, kuid tulnud aga pärast sinna korteritesse tagasi. Et mõisas töötawatele töölistele ruumi saada, siis öeldud neile, et nemad mingu wälja, ja lõppude lõpuks on see asi rahukohtusse läinud, ning rahukohus on nad ka korterist wälja mõistnud.

Nõnda oleks siis korterite lahendamise küsimuse asi. Mis puutub aga korteriküsimusesse ja selle lahendamisesse üleüldse, siis toonitas juba kord sõjaminister, et



meie maal ei ole nõnda palju kroonu ega ka linna kasarmuid, et jätkuks kõigile meie sõjawäele. Mis puutub nendesse linnadesse, kus kuidagi ilma sõjawäeta läbi ei saa, s. t. Wõrus, Walgas, Wiljandis ja Rakweres, siis peab ütleva, et nendes linnades kroonu ega ka linna kasarmuid üleüldse olemas pole, sest et nendes linnades Wene ajal sõjawägesid ei peetud. Ja selleks, et sinna sõjawäge mahutada, tuleb teatawal määral kohalikkude elanikkude ruumisid tarvitada. Radikaalne abinõu korteriküsimuse lahendamiseks oleks muidugi rutuline kasarmute ehitamine. Seda aga läbi viia võib ainult aastate jooksul ja selleks on tarvis ka raha. Kõige raskemas seisukorras korterite asjas on nimelt Wõru linn. See on väikene linn, ning temas pole kroonu ega ka linna kasarmuid ja ei ole ka linna külje all mõnda suurt mõisa herrastemaja. Kuid ometi tuleb seal sõjawäge niisamuti pidada, kui Rakweres, sest et ta meie piiri lähedal on. Kuid peab tunnistama, et Wõru linnawalitsusega korterite asjus siiaaani sõjawäewõimud on hästi läbi saanud. Järgmine linn oma korteriküsimuse raskuse järele on Walga linn. Siin peaks paremad tingimised olema, kui Wõrus, sest on ikka suurem linn ja korterid peaks saada olema. Sellegi peale waatamata on raske korteriküsimust lahendada Walgas. See on küll sellega seletataw, et linnawalitsus vähem vastu tuleb. Siis tuleks Wiljandi ja Rakwere, mis wõrdlemisi ühesugustes tingimistes on, sest mõlemad on suuremad maakonnalinnad ja oraldi mõlemad linnad on saanud linna külje all olewad endised mõisahooned tarvitada ühel ehk teisel kujul, kuid nendesse ei ole tarwilikuks arwatud sõjawäge paigutada, waid Rakweres asub seal rahwamaja ja Wiljandis rahwaülikool. (J. Piiskar (is.) kohalt: Kui hirmus, rahwaülikool mõisas!) Siin tuleb selgelt nähtawale, et ühes linnas rohkem sekeldusi ette tuleb kui teises, ehk küll mõlemad ühesugustes tingimistes on, mis küll ainult linnawalitsuse vähema wastutulekuga seletada tuleb. Rakwere kohta ei saa ütelda, et siin sõjawägi ennast liiga laialt oleks mahutanud. Kui ministeeriumide waheline komisjon käis ruume waatamas, siis leiti, et Rakweres on sõjawäe tarvitada 562 kubiksülda õhuruumi. Teie mäletate, et hiljuti wäljaantud seaduse järele põllutööliste peab antama inimese kohta, 2½ kubiksülda õhuruumi tarvitada, ja kui teie arwate, et sõduritele mitte vähem ei peaks antama, siis leiate, et Rakweresse

wõib mahutada ainult 220—230 sõdurit. Sanitääraktist on näha, et mõnes majas tuleb ühe inimese peale ½ kubiksülda õhuruumi. See tähendab, et mõnes majas on sõdurid wiis korda rohkem, kui töölisi oleks wõinud olla. Kõigist sellest võib järeldada, et sõjawõimud ikka äärmiselt kokkuhoidlikud on oma ruumide tahtmises, nad ei ole tahtnud rohkem ruumisid oma kätte kiskuda, kui tarwis. Rakwere on kaunis suur linn ja 562 kubiksülda õhuruumi peaks hea tahtmise juures sõjawäelaste tarwis leiduma.

See korteriküsimuse õige juur ja rahulolematuse põhjus sõjawäelastega põhjeneb ikka selles, et meil kohalist üüriseadust ei ole ja selle tõttu sõjawägi oma alla wõetud ruumide eest väga wähe maksab, mis tõeste majade remonteerimiseks ei jätku. Kuid teisest küljest, kui üüriseadus maksew on, mille järele eraisikutel odawad korterid tarwitada, siis oleks küll ülekohus, kui sõjawäelase käest rohkem nõutakse, kui eraisiku käest.

Mis puutub sellesse, kuidas Wabariigi Walitsus kawatseb sõjawäe korteriküsimust lahendada, siis ma juba ütlesin, et see küsimus on Wabariigi Walitsusel päewakorral. Teda ei saa muidugi 1—2 päewaga lahendada ja kõige radikaalsem oleks kasarmute ehitamine. Selles mõttes on praegusel ajal tulewasse eelarwesse kawatse sisse wõtta kroonu kasarmute ehitamist, eeskätt niisugustele wäeosadele, mis oma mahutamiseks teistsuguseid hooneid nõuawad, kui harilised wäeosad, ütleva, näituseks, soomusrongide ja suurtükiväe tarwis.

Ajalehtedes oli sõnum, et linnade liit kawatseb esineda Wabariigi Walitsusele ettepanekuga, et Wabariigi Walitsus ei sunniks linnasid kasarmuid ehitama, waid jagaks kasarmute ehitamise kulud kõikide maakonna elanikkude peale. Wabariigi Walitsus ei ole selle ettepaneku kohta weel seisukohta wõtnud. Kuid siin tuleb ikka silmas pidada, et makswate seaduste järele on naturaalkohustused jagatud mitmel wiisil: linnaelanikkude peale langewad sõdurite korterite kulud ja maarahwa peale teetegemise ja küüdikohustus. Sellepärast on väga küsitaw, kas see õigem on, kui kasarmute ehitamise kohustus kõikide elanikkude peale jagatakse. Käesolewal aastal ei saa meie uusi kasarmuid ehitada, waid peame läbi ajama nendega, mis meil olemas on. Teiseks aastaks töötab Wabariigi Walitsus täieliku ehitamise kawa wälja ja asub, võib olla, omalt poolt kasar-

mute ehitamisele. Võib loota, et siis ka linnawalitsused kaasa aitavad. Kui sõjaministerium üksi kõik kasarmud peaks ehitama, siis läheks nende valitsemiseks tarwis kaunis suur aparaat, mis sugugi soovitaw ei ole. Arupärimise esimese küsimise peale wasta, et Wabariigi Walitsus kawatseb tulewikus ise asuda osalisele kasarmute ehitamisele. Kui linnawalitsused vähemalt igauks ühele pataljonile kasarmu ehitaks, siis oleks see tõesti suur abi ja teiste wäeosade jaoks leiaks walitsus juba ise kasarmud.

Teise küsimise peale — kuidas kawatseb Wabariigi Walitsus sõjawäe omawoli korterite muretsemisel kõrwaldada, pean ütleva, et käesolew juhtumine ei ole juriidiliselt mitte omawoli. On teada, et korterite rekwireerimine ei ole armas kohalikkudele elanikkudele. Seadus näeb ka sellepärast ette, et rekwireerida võib ainult äärmistel kordadel. Kõnealolewal juhtumisel on sarnase äärmusega tegemist. Nüüd kus Wabariigi Walitsusel juba rahuaegne sõjaline organisatsioon on välja töötatud ja dislokatsioon enam-wähem kindel on, võib loota, et sarnased arusaamatused, nagu arupärimises ette kantud, enam ette ei tule. Sellega oleks lõpp.

**A. Schulbach** (töer.): Ära kuulates tänast sõjaministri seletust, pean arupärimise allakirjutajate nimel konstateerima, et tänane sõjaministri wastus palju asjalikum oli, kui eelmine kord ettepanud küsimise üle (Näer pahemal pool.) Kuigi kõik wastuse üksikasjad arupärijaid kaugeltki rahuldanud pole, pean ma ütleva...

**Juhataja O. Strandman:** Palun teatada, kas teie wastusega rahuldatud olete või mitte. Seletusteks ma sõna anda ei saa, sest see käiks kodukorra wastu.

**A. Schulbach** (töer.): Pean ütleva, et kuigi arupärimise allakirjutajad üksikasjades küll mitte rahul ei saa olla, siiski tänasest wastusest mulje jäi, et Wabariigi Walitsus omalt poolt kõik teeb, et tulewikus ei korduks sarnased intsidendid ja et walitsus kindlad abinõud tarwitusele wõtab sõjawäe korteriküsimuse lahendamiseks. Ja, silmas pidades seda, et meie selle arupärimisega kaugeltki ei tahtnud sünnitada walitsusele mingisuguseid raskusi, waid ainult olukorda selgitada ja nüüd, — walitsuse wastusest järeldades, et walitsus tulewikus kõik teha kawatseb sarnaste soo-

wimata wahejuhtumiste ärahoidmiseks, — teatan, et meie walitsuse seletusega rahule jääme.

**14. Põllutööministri wastus** ter **B. Rostfeldt:** **E. I. S. T. P. Rk.** Märtsikuul andis, **E. I. S. T. P. Rk.** rühm Wabariigi **Wabariigi** **Walitsusele** arupärimise, **Walitsusele** **arupärimise,** **lutööliste mas-** mis järgmine oli: **mis** **„Üksikasjaliste and-** **miselise ülesütlemise puhul.** mete põhjal, mis on käsitada üleriiklisel maatöö-

liste ametiühisuste liidul, võib tänawu märgata kogu Eestis põllutööliste masselist ülesütlemist suuremal määral kui ei kunagi enne. Ühelt poolt peawad jääma juba planeeritud ja tänawu planeerimise alla kuulwate mõisade töölisel täiesti saatuse hooleks ja häwitama oma inwentaari, mis ajajooksul omändud suure waewaga. Teiselt poolt on kohad üles öeldud paljus, niisästi riigiarwel peetawais, kui ka eraisikute kätte terveina rendile jäetud mõisais töölistele.

Selle juures ei ole mõõduandwad põllumajanduslised põhjused, waid mingisugune tagamõte, sest muidu ei häbenetaks teatamast lahtiütlemise põhjustest töölistele. Üheks ülesütlemise tagamõtteliseks motiiviks näikse igatahes olewat tööliste poliitiline meelsus. Sest just töölisteliikumise silmapaistwamad tegelased on need, kellest eestkätt lahti saada püütakse.

Riigimõisade tööliste lubamatu lahtilaskmine on awatlenud tegema sedasama oma töölistega paljusid talupidajaidki. Arwatakse lihtsalt ja õigustatult, et kui walitsus nõnda toimetab, siis sarnane teguwiis neilgi lubataw on.

Ülesöeldud põllutöölised satuwad äärmiselt raskesse seisukorda. Kui tööjõudu otse sihilikult igal pool tahetakse tarwitada vähem kui waremini ja kui tagasi ei põrgata isegi selle eest, et maad parem osalt jätta sööti kui tööjõudu juure palgata, siis peab maalgi paratamatalt kaswama töötatööliste hulk äärmiselt suureks ning see küsimus omandama erilise terawuse.

Kõige ülemaltoodu põhjal paneb ette Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Tööliste Partei Riigikogu rühm Riigikogule pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada ülemalkirjeldud põllutööliste masseline lahtilaskmine ja

2) Mis mõtleb Wabariigi Walitsus teha:

- a) nende mõisatöölise seisukorra lahendamiseks, kes maaseaduse teostamise tagajärjel oma sennised teenistuskohad kaotawad.
- b) nende põllutöölise kaitseks mõisais kui ka taludes, kellele nende teenistuskohad üles öeldud?"

Kewadel, kui arupärimine sisse anti, — kui ma ei eksi, siis oli see wist 16. märtsil, — wõis kohtade peal tõesti niisugune mulje olla, et siin masselise põllutöölise ülesütlemisega tegemist. See oli just enne seda, kui planeerimise alla minewates mõisades maajagamist hakati ette wõtma. Arusaadaw, et need riigimõisade rentnikud, kelle rendilepingud 1. maist lõppesid, ja kelledele ministeerium üles oli öelnud, ka oma tööliste üles ütlesid. Samuti talitasid ka mõisawalitsejad nendes riigimõisades, millede kohta otsus oli tehtud, et nad tulewikus enam suurmajapidamisena riigi arwele ei jää, waid kruntidena wälja antud saawad. Niisuguseid majapidamisi oli kawnis rohkesti, sest minewal aastal oli üle 100 mõisa, mida riigi majapidamistena peeti, kuna tänawu neid ainult 30—32 on. Arusaadaw, et kui nii paljudes planeerimise alla minewates mõisades tööliste ülesse öeldi, siis sellel ülesütlemisel tõesti masseline iseloom oli. Juhtunud on, et ka riigi arwel peetawates mõisades muist töölisi lahti lasti. Harilikud põhjused wõisid olla, kas selle ehk teise töölise hooletus, liig kauaaegne töölt äraolemine; mõnes kohas oli see tingitud ka sellest, et mõisaosad olid wälja antud, näituseks karjamõisad. Arusaadaw, et sel juhtumisel üks osa töölisi sai lahti lastud, sest mõisa rentnikul oli siis vähem töölisi tarwis kui eelmisel aastal. Kokku wõttes wõime öelda, et mõisa teenijad ja töölised kewadel liikumas olid, ja et tõesti sel masseline iseloom oli. Niisugune mulje wõis ka arupärijatel olla. Siiski oli see tingitud maareformi teostamisest ja ei olnud mingit tagamõtet. Ei ole walitsusel andmeid selle kohta nagu arupärijad ütlewad, et ülesütlemise tagamõtteliseks motiiviks oleks olnud tööliste poliitiline meelsus. Seesuguseid andmeid meil ka ei ole et „maad parem osalt sööti jäeti, kui tööjõudu juure palgati.“ Just ümberpöörduvalt, on juhtumisi teada, et mitmed mõisad suurema tööjõu alale jätsid, kui tarwis, et ettenähtud tööga walmis saada. Mõnes kohas hakati kraawitamise ja teisi töid tegema, et töölisi alles jätta, ja

sellega tööliste kriisi lahendada. Ka põllutöministeerium on mõisa rentnikkude peale mõju awaldanud, kuigi mitte igakord otsekohest mõju, sest seda ei wõi ju ministeerium teada, kui palju töölisi peaks olema, — ei saa ette kirjutada, sest raske on konstateerida, kui palju tööjõudu tarwis. Kuid mõju on awaldatud ja mitte ümberpöörduvalt, et kellegile mõisaomanikule ehk rentnikule mõni ministeeriumi ametnik oleks öelnud, et lase töölised lahti, oled hea mees. Mina isiklikult ja mõned ametnikud kohtade peal on selles mõttes katsunud samme astuda, et wõimalikult suurem hulk töölisi kohtade peale jääks. Mis mõtleb Wabariigi Walitsus teha, et lahtilastud töölisi kaitsta? Selle peale wõiksin wastata, et selle küsimuse on enam-wähem elu ise otsustanud. Olewate andmete järele — mul kindlaid andmeid täna käes weel ei ole — wõime järeldada, et ilma tööta põllutöölise arw kohtade peal kuigi suur ei ole. Riigikogu liigetel on teada, et kaunis kõrge palgad maal on ka just linnast töölisi maale tõmmanud, selle tõttu, et tööhinnad maal paremad on kui linnas. Nii, ma toonitan ja kordan weel, et minu arust, see küsimus enam-wähem lahendatud on, ja praegu oleks selle arupärimise peale kawnis raske öelda, mis nende tööliste seisukorra lahendamiseks ja kaitseks ette wõtta.

**Juhataja O. Strandman:** Kodukorra § 92 põhjal palun arupärijaid teatada, kas on nad põllutöministri seletusega rahuldatud.

**O. Gustawson (is.):** Ei ole.

**Juhataja O. Strandman:** Arupärimise sisseandjate nimel on teatatud, et nad wastusega rahul ei ole. Kas soowitakse läbirääkimisi alata ja millal?

**15. Läbirääkimised O. Gustawson ja üleminekuwõrmele wastuwõtmine. (is.):** Kohe alata läbirääkimisi.

**Juhataja O. Strandman:** Kas soowitakse selle ettepaneku kohta sõna?

**O. Gustawson (is.):** Palun.

**Juhataja O. Strandman:** Ainult korra kohta.

**O. Gustawson (is.):** Teen ettepaneku läbirääkimisi kohe alata.

**Juhataja O. Strandman:** Ma panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtaw ena-

mus on selle ettepaneku poolt, et läbirääkimisi kohe alata.

**O. Gustawson (is.):** Andes oma wastuse meie arupärimise peale, ütles põllutööminister enam kui üks kord, et, tema arwates, see küsimus täiesti arusaadaw on. Ma pean ütleva, et sama arusaadaw on ta ka meie rühma seisukohalt. Ent need seisukohad lähewad ise üksteisele risti wastu, millest kumbki pool wälja läheb. Põllutööminister ei saa salata, et siis, kui meie oma arupärimise andsime Riigikogule, tõesti oli olemas masseline tööliste lahti-ütlemine. Põllutööminister ei saa salata fakti, et peaaegu kõigis kroonuarwel peetawais mõisais lasti töölisi lahti, ilma et oleks öeldud põhjusi, miks neid lahti lastakse. Kui siin tullakse seletama, et see olnud paratamatus neis mõisais, mis jagamisele pidid tulema, siis pole see seletus mõõduandew nende mõisade kohta, mis jagamata jäid ja siamaale riigi arwel peetakse. Seal aga lasti töölisi samuti lahti, nagu teistes mõisades. Oli õige iseloomustaw kuulda, kuidas põllutööminister tunnistas puhtast südamest Luunja mõisa kohta käiwa küsimise puhul: kust arupärijad seda teadwat, et see maa läheb tööliste kätte; tema arwata, et see tööliste kätte ei lähe. Seda otsekohestust tuleb kõigiti terwitada. On tõesti fakt, et tööline ehk maatamees meie päewil maad ei saa, sest tükeldatud talud lähewad wiimaseini teiste kätte, ning maatamees ja endine mõisatöoline peawad minema demokraatliku taewa alla, demokraatliku pakase kätte. Muud hoolekannet meie riik nende suhtes ei tunne.

Kui waadata praegugi mõisades ringi, siis puutub seal asju silma, mis õige omapärsed. Liikudes Pärnumaal ja puutudes kokku nende töölistega, kes tööl riigiarwel peetawais mõisades, tuli mõnes mõis-  
sas kuulda enam kui üks kord kaebusi, et sarnasi hullu seisukorda ei olnud endiste parunite ajalgi, nagu see praegu maksew. Tööliste naised ja lapsed sunnitakse tööle ähwardusel, et nad tööle mittemineku korral korterist wälja kihutatakse. Selle juures ei öelda aga neile inimestele mitte, missugustel palgatingimistel nad tööd tegema peawad. On mõisaid, kus palgalepingud töölistega alles tegemata. Wõib wäga kergesti korduda minewaaastane lugu, kus alaealised töölised pidid leppima 10--12 margalise päewapalgaga. Peale selle tuleb endiselt alla kriipsutada, et niisugused kõrge kroonu wõtted awatlewad ja hoogu annawad teistelegi töölisi lahti

lasta. Samuti ei ole millegagi ümber lükatud meie poolt toodud wäide, et üheks tihti peale mõjuwaks põhjuseks tööliste lahtilaskmisel on just nende poliitiline meelsus. Läänemaal olen ma rääkinud enam kui ühe töölisega, kes on lahti lastud sellepärast, et nad on julenud sellest teie poolt täna toonitatud palgaseadusest kinnipidamist nõuda. Neile töölistele on lihtsalt lõpuarwed kätte antud ja öeldud: teie wõite minna, teie ei kõlba enam meie mõisas tööle. Nii peetakse lugu seadusest, mille peale teie siin tähendasite. Poliitilise meelsuse pärast lahtilaskmises minnakse weidrusteni. Tartu ülikooli walitsus näituseks on leidnud hiljuti, et ülikool on wist hirmsas hädaohus, kui ülikooli poolt peetawas mõisas töötawad kolm iseseiswat sotsialisti naistöölist, ning on tehtud otsekohene korraldus nende lahti laskmiseks. See on üks näitus paljude hulgast. On tõsiasi, et igal pool minnakse sihilikult selle peale wälja, et panna toime tööliste keskel puhastustöö ning wälja kihutada kõik kommunistid ja iseseiswad.

Kui waadelda kogu seda sündmuste rida, siis on kindel, et siin on tegemist järjekindlalt arendatawa süsteemiga. See süsteem sihhib wälja sinna, et maatamehel ja töölihel kõri kinni pigistada. Ei juhtu mitte kogemata, et tööliste masseline lahtilaskmine ja herra Einbund'i kodusõjakäik langewad ühte aegjärku. Peaks olema selgem kui selge igale pimedamalegi töölisel, et ei ole poolt pennigi wäärt Einbund'i loolaulud sellest, et tema sugugi ei ole tööliste palgawõitluse wastu, et tema seda isegi toetawat. Wõib olla, et herra Einbund oma tsaari waimus tõesti aru saab tööliste palgawõitlusest nõnda, et kurnatu olgu silmili maas kurnaja ees ning kurnaja saapakonts kurnatawa kuklas. Aga herra Einbund lasku endale öelda, et töölised oma wõitlusest aru saawad teisiti. Nad saawad tast aru teisiti, vaatamata, et Einbund järjekordselt wälja noppida laseb need, kes jutlustawad seda õiget wõitluswiisi: mees mehe ja rind rinna wastu kurnajaga.

Töölisteklass mõistab hinnata seda sõjakäiku, kus Einbund murrab teed majanduslikule raudrullile, mis peab pigistama puruks töölisteklassi selgroo. Sel ajal, kus Einbund järjekordselt toimetab trellide taha kõik töölisteliikumise agaramad tegelased, on hallparunid ja kõik teised kurnajad ahnelt wõtmas majanduslikku

matti. Põllutöölisel on seaduslikult kaelas 11-tunniline tööpäew ning nüüd on küüned sirutatud wabrikutöölise 8-tunnilise tööpäewa järele. Tahetakse wõtta töölistelt see wiimane rewolutsiooni saawutus, mis weel jarel, — tahetakse wõtta 8-tunniline tööpäew.

Waatke, sellest töölisteklassi pehmeks-materdamise püüdest on kantud Einbund'i sõjakäik, on kantud tööliste masseline ülesütlemine. Töölised teawad, et ei ole piiri kodanliste haikalade ahnusel. Tööliste-klass teab, et ta sellele murdwale ahnusele saab panna piiri ainult siis, kui ta murrab wägiwalla wägiwallaga.

**Põllutööminister B. Rostfeldt:** Wastata on kaunis raske, kuid ma tahan ainult paar sõna asja selgitamiseks ütelda.

Mis siin Luunja mõisa kohta tähendati, siis pean mina ütleva, et eesõigus maasaamis on sõduritel. See on selge, ja seda ei maksa igakord seletada.

Mis puutub palga kohta, siis wõin ma ütelda, et palgaseadus on Riigikogu poolt vastu wõetud ja teda teostatakse koha peal.

Mis puutub tööliste poliitilisesse meeleolusse, et sellepärast tööliisi olla lahti lastud töölt, näituseks Tartu ülikooli walituse poolt, siis ütlege mulle, mispärast nad lahti lastud, kas sellepärast, et nemad ise seiswad sotsialistid, wõi lihtsalt pahad töölised on. Mina wõiksin opereerida ja wastata Teie küsimiste peale, siis kui Teie faktid ette toote. Seda ei ole Teie ei täna ega ka enne teinud.

**Juhataja: O. Strandman:** Sisse on tulnud üks ülemineku-wormel rkl. hra Jürman'i poolt, mis järgmiselt kõlab: „Wabariigi Walituse seletust E. I. S. T. P. Riigikogu rühma arupärimise peale põllutöölise masselise ülesütlemise asjus ära kuulates läheb Riigikogu päewakorras edasi.“ Ma panen selle wormeli hääletamisele. (J. Piiskar (is.) koha pealt: Ma palun sõna.) Teil oli aega küll sõna wõtta ja ettepanekuid teha. Praegu ei saa ma enam sõna anda, sellepärast, et ma hääletamisele olen asunud. Ma panen selle wormeli hääletamisele ja palun neid, kes selle poolt on... (J. Piiskar (is.) koha pealt: Millal on läbirääkimised lõpetatud?) Keegi ei ole sõna küsinud. Mina sõna ei saa anda, sest praegu on hääletamine. Ma palun neid, kes selle wormeli poolt on, käed üles tõsta. (J. Piiskar (is.) koha pealt: See on nüüd teie kord.) Ma kutsun Teid korrale. (J. Piis-

kar (is.) koha pealt: Aga ise rikutte korda.) (Hääletatakse.) See ülemineku-wormel on 23 häälega 15 vastu vastu wõetud.

**16. Põllutööminister B. Rostfeldt:** See arupärimine on märtsikuus sisse antud ja kõlab järgmiselt: „Juba kauemat aega on Tartumaa riigimaade-ülemaks keegi Ehrlich, kelle tegevus tekitab õigustatud nurinat rahwa hulgas.

Kõige pealt ei pane ta rõhku ametnikkude teenistusse wõtmisel isiku tubliduse ega asjatundmise peale, waid mõõduandew on siin isiklik tutwus ja muud sidemed. Olgu nimetatud näitusena Saadjärwe mõisawalitseja Bäuerle ametissewõtmine. Tähendud isik on Alatskiwi mõisawalitseja kohalt tagandud lohaka asjaajamise pärast. Mõõdaläinud kewadel selgus, et Bäuerle ka uuel ametkohal lohakalt asju ajab.

Põldudele külwati tõuwilja seeme, mille idanemise protsenti walitseja waewaks ei wõtnud kindlaks teha, ja selle tagajärjel tuli mõisa kaerapõld; 105 Riia wakamaad suur, uuesti harida ja seemendada.

Ka teistes Ehrlich'i wõimkonda kuuluwais mõisais walitseb lohakas majapidamine.

Puka mõisa endisele omanikule jäeti riigistatud inwentaarist 2 hobust, 13 lehma — puhastwerd Angleri tõugu. — 8 mullikat, ja peale selle üle 700 puuda wilja. Tasutingimiste ja wilja kohta puuduwad dokumendid üleüldse.

Kastre mõisa wõeti eraisikuult sööda peale üks hobune ja 13 lammast, kuna mõis ise sunnitud oli samal ajal ära müüma puhastwerd tõuloomi.

Riigistatud mõisade majapidamisi rewideeritakse wäga lohakalt ja harwa ja see asjaolu annab wõimaluse walitsejatele kõrwale toimetada riigiwarandust. Hiljuti leiti ühel juhulisel rewideerimisel, et mõisa aidas oli üle tuhande puuda wilja rohkem, kui näidatud mõisa raamatuis ning aruandeis.

Nüüsgune asjaajamise wiis wõimaldab hõlpsasti kuritarwitusi, ning neid on teelikult ette tulnudki. Riigikontroll on näituseks walitseja Braats'i ja instrktor Peterson'i tagandamist nõudnud ametiasjus ette tulnud kuritarwituste pärast, kuid tagandamise asemele on riigimaade-ülem ette

pannud Petersoni ametikõrgenduseks wanema instruktori koha peale.

See tõendab, et Tartumaa riigimaade-ülem Ehrlich ei wõitle wäärnähtuste vastu riigistatud mõisas, waid õigustab ja süwendab neid.

Kõige selle juures ei unusta herra Ehrlich muidugi mõista ka iseennast hoopis ära. Tartu läheduses on Maramaa mõis, mida töölised ja mõisasasuwad sõdurid mitmel puhul on nõudnud endile harimiseks. Nüüd on aga walitseja neile kõigile üles öelnud, teatades, et see mõis jagatakse ära ning et üks maawõtjaist on riigimaade-ülem Ehrlich ise, teised aga tema tuttawad. Sarnane imelik maajagamine on sündimas wallanõukogu nõusolekuta ning teadmatagi.

Kõigi mainitud andmete põhjal paneb Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Tööliste Partei Riigikogu rühm Riigikogule ette, pöörata walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada see korralagedus, mis walitseb Tartumaa riigimaade-ülema Ehrlich'i wõimkonnas olewais mõisais, ja eriti Maramaa mõisa seaduswastane jagamine, ning

2) Mida kawatseb teha Wabariigi Walitsus, et sarnased nähtused ei korduks?"

Arupärimises tuuakse ette, et Ehrlich ametnikka ametisse wõtab mitte isiku asjatundmise peale rõhku pannes, waid tutwust ja muid sidemeid silmas pidades. Peab ütleva, et ametnikka, kes maakonnas töötawad, ei määra mitte riigimaade-ülem ametisse, waid põllutööministeerium riigimaade-ülema ettepanekul. Et Tartumaa riigimaade-ülem ministeeriumile ametnikkude ettepanemisel mitte erapooletult ei talita, seda pole mitte awalikuks tulnud ja selle tõendamiseks ei ole andmeid. Muuseas juhitakse arupärimises tähelpanu kellegi Bäuerle peale, keda Alatskiwi mõisast lohaka kohustetäitmise pärast wabastati ja keda Ehrlich ametisse wõtnud. Tuleb ütelda, et tähendatud isik tõesti Alatskiwi mõisawalitseja ametist teise kohta üle wiidi, kuid mitte lohaka asjaajamise, waid halwa wahekorra pärast töölistega, mis halba mõju majapidamise peale awaldamata ei jätnud. Alatskiwil oli ta walitsejaks aga enne Ehrlich'i ametisse astumist, nii et nende wahel mingit sidet ei wõi olla. Saadjärwe mõisas laskis Bäuerle tõesti halba seemet maha külwata, millel õige wähe idanemis-protsent oli. Riigimaade-

ülem Ehrlich tegi ettepaneku teda ametist tagandada, kuid maakorralduse peawalitsus muutis selle, otsustas teda ametisse jätta, andes temale noomituse ja esinedes tsiwiil nõudmisega. Praegu on see asi alles kohtu käes.

Siis tõendatakse weel arupärimises, et Tartu maakonna riigimõisade rewideerimist korratult toimetatakse ja nende majapidamistes lohakus walitseb. Peab ütleva, et Tartumaa riigimõisade hulgas paremaid ja halwemaid ette tuleb. Seal on wiletsaid, keskmisi, kuid ka häid majapidamisi ja sellepärast ei wõi öelda, et Tartumaa riigimõisad halwemas seisukorras oleksid kui teistes maakondades.

Siin on ette toodud Puka mõis, kus endisele omanikule riigistatud inwentaarist 2 hobust, 13 lehma, 8 mullikat ja 700 puuda wilja üle jäeti.

Puka mõisaga oli asi nii, et wõõrandamise alla käis ainult Puka karjamõis. Hindamise komisjoni poolt, kuhu ka maakonnawalitsuse esitaja kuulus, oli wastaw osa inwentaari wõõrandatud ja ülejäänud osa endise mõisaomaniku kätte jäetud, mis järgmise maadewõõrandamise puhul muidugi ka wõõrandamise alla tuleb. Kaks hobust, kellest siin jutt on, said teise riigimõisa üle wiidud. Kari jäi aga Puka mõisa sellepärast, et teistes riigimõisades oli seda rohkesti kokku koondatud. Mis puutub Kastre mõisa, siis ei ole riigimaade-ülema korraldusel seal mingisugust karja sööma peale wõetud. Walitsejal oli üks hobune tarwitada ja seegi käis mõisa töös. Mingsugust tõuloomade müümist ei oldud mõisas sunnitud ette wõtma, sest selle mõisa karjapidamine on täiesti korras. 13 lamast olid põllutööministeeriumi juhatuskirja põhjal endiselt omanikult ülewõtmata jäänud lambad. Et omanik temale määratud tähtajaks ei ilmunud neid ära wiima, siis müüdi loomad ära, ja makseti niiwiisi söögiraha ära.

Mis puutub Tartumaa riigimõisade rewideerimisesse, et seal olla rewideerimist lohakalt toimetatud ja harwa rewideeritud, siis peab ütleva, et Tartumaal oli see rewideerimine küll harwem kui teistes kohtades, sest et seal rewidentide wähem oli, kui teistes maakondades. Oli juhtumine, et 1.000 puuda wilja rohkem leiti, kui raamatutesse oli kirjutatud. See olla wist olnud Torma mõisas. Sügisel oli seal wili ilma kaaluta wastu wõetud, nii kui mõisades tihti tehti ja et seal 14.000 puuda wilja wastu wõeti, siis wõis ka niisugune eksi-

tus tulla. Peale selle, kui see ilmsiks tuli, oli raamatusse see ülekaal ülesse wõetud.

Mis puutub walitseja Braatsi ja instruktor Peterson'i tagandamisesse, siis oli esimene juba 1920. a. kewadel ametist tagandatud ja riigikontroll on tema asjus nõudmisega esinenud alles pärast tema ametist wabastamist. Instruktor Peterson on omal ajal wanema instruktori ameti peale määratud maakorralduse peawalitsuse poolt. Riigikontroll on selgeks teinud, et Peterson ühe mõisa likwideerimisel on mingisugused waskkatlad asunikude hinnaga omandanud ja mitte enampakkumise teel ostnud, ja sellepärast nõudis riigikontroll tema ametist tagandamist. Põllutöömisteerium on tema ka ametist wabastanud, kuid ta olla peale selle töötanud riigimaade-ülema kantseleis kui ajutine tööjõud. Mis puutub sellesse, et Ehrlich on ette pannud Peterson'i wanemaks instruktoriks kõrgendada, siis on see juba sellepärast wõimatu, et Peterson algusest peale juba wanem instruktor oli.

Siis on weel wiimane süüdistus, et Maramaa mõisas on olnud mingisugune ebaloomulik maajagamine, et seal Ehrlich hakkab ise seda maad jagama oma tuttawatele ja sugulastele. See ei wasta mitte tõe, sest et maajagamine tema alla ei käi, waid maakonnawalitsus toimetab maajagamist. Mis puutub sellesse, et Ehrlich endale sealt on tahtnud maad saada, siis oli temal wõimalus seda saada kui endisel sõduril. Kuid peale selle olen ma ise riigimaade-ülematele maad annud, et nad mitte ühest mõisast teise ei käiks.

See oleks kõik, mis nende faktide kohta käiks. Minu teadmise järele ei ole Tartu maakonna riigimaade-ülema wõimkonnas suuremat korralagedust olnud ja need faktid, mis siin on ette toodud, ei ole mitte mingisugused wäärnähtused, kui arupärijad seda mõtlesid, kui nad arupärimise sisse andsid. Nende faktide põhjal on

raske kedagi ametist kõrwaldada ehk wastutusele wõtta.

**P. Keerdo** (is.): Arupärijate nimel teatan, et meie antud seletustega mitte rahuldatud ei ole ja teen ettepaneku kohe läbirääkimistele asuda.

**Juhataja O. Strandman**: Kuna arupärijad teatanud on, et nad seletustega rahuldatud ei ole, tuleb Riigikogul otsustada, millal läbirääkimisi alustada.

**A. Schulbach** (töer.): Teen ettepaneku koosolekut täna lõpetada ja läbirääkimisi pidada järgmisel koosolekul.

**17. Koosoleku Juhataja O. lõpetamine. Strandman**: Rkl. P.

Keerdo on ette pannud kohe läbirääkimistele asuda. Rkl. Schulbach paneb ette koosolekut täna lõpetada ja läbirääkimisi jätkata järgmisel koosolekul. Panen ettepanekud sissetuleku järjekorras hääletamisele. (Hääletatakse.) Seega on otsustatud 26 häälega 13 wastu koosolekut täna lõpetada.

**18. Järgmise koosoleku aja ja päewakorra kindlaksmääramine.**

Kas tehakse järgmise koosoleku kohta ettepanekuid? On ettepanek tehtud järgmine koosolek pidada: 1) homme kell 5 p. l. ja 2) neljapäewal kell 10 hommikul. (Hääletatakse.) Seega on otsustatud järgmine koosolek pidada homme k. 5. Palun kindlaks määrata homse koosoleku päewakord. On ettepanek tehtud jätkata täna poolelijäänud arupärimist. (Hääletatakse.) Seega on otsustatud homse kell 5 peetawa koosoleku päewakorda wõtta arupärimised. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10 õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **O. Strandman**.

Abisekretäär **J. Bergman**.

